

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

студента Герасимчука Дмитра Юрійовича

академічної групи 281М-21з-2 ІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та управління

на тему: «Удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері надання комунальних послуг (на прикладі Дніпропетровської області)»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Лимар А. П.			
розділів:				

Рецензент:				
------------	--	--	--	--

Нормоконтролер:	Вишнеvsька О. В.			
-----------------	------------------	--	--	--

Дніпро
2022

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи магістра на тему «Удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері надання комунальних послуг (на прикладі Дніпропетровської області)».

90 стор., 8 табл., 7 рис., 79 джерел.

КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ, РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ, ВОДОВІДВЕДЕННЯ, ВОДОПОСТАЧАННЯ, ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в сфері надання комунальних послуг, що виникають в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері надання комунальних послуг (на прикладі Дніпропетровської області).

Мета дослідження – розробка та обґрунтування теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері надання комунальних послуг в умовах децентралізації системи управління.

У першому розділі досліджуються теоретичні засади розвитку комунальних послуг у сфері комунального господарства.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану функціонування комунального господарства.

У третьому розділі здійснюється розробка пропозицій щодо шляхів модернізації сфери надання комунальних послуг (на прикладі Дніпропетровської області).

Сфера практичного застосування результатів роботи – органи місцевого самоврядування, територіальні громади.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's degree qualification thesis on the topic «Improving the activities of local self-government bodies in the communal services providing (the case of the Dnipropetrovsk region)».

90 pages, 8 figures, 7 applications, 79 sources.

MUNICIPAL ECONOMY, LOCAL GOVERNMENT, UTILITY SERVICES, RESOURCE SAVING, WATER DISTRIBUTION, WATER SUPPLY, INNOVATIVE TECHNOLOGIES.

The object of the study is public relations in the field of providing communal services that arise in conditions of decentralization.

The subject of the study is the improvement of the activities of local self-government bodies in the field of providing communal services (on the example of the Dnipropetrovsk region).

The purpose of the research is to develop and substantiate theoretical foundations and practical recommendations for improving the activities of local self-government bodies in the field of providing communal services in the conditions of decentralization of the management system.

In the first section examines the theoretical foundations of the development of communal services in the field of communal economy. The second section is devoted to the study of the current state of functioning of the communal economy. In the third section proposals are developed regarding ways to modernize the sphere of communal services (on the example of the Dnipropetrovsk region)..

Scope of practical application – local self-government bodies, civil society institutions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	9
1.1. Поняття, структура та особливості управління комунальними ресурсами...9	
1.2. Співробітництво громад як нова форма функціонування сфери комунальних послуг.....	18
1.3. Нормативно-правове регулювання сфери комунальних послуг.....	24
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	32
2.1. Сучасний стан і тенденції розвитку комунального господарства в Україні.....	32
2.2. Взаємовідносини між комунальними структурами та їх партнерами.....	39
2.3. Аналіз фінансового забезпечення розвитку комунального господарства.....	48
РОЗДІЛ 3	
ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СФЕРИ НАДАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	62
3.1. Стратегічні виміри модернізації сфери житлово-комунального господарства.....	62
3.2. Впровадження інноваційних технологій у сферу надання комунальних послуг з водопостачання та водовідведення.....	71
3.3. Особливості регулювання комунального господарства в сфері водопостачання та водовідведення	77
ВИСНОВКИ.....	86

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Пріоритетним завданням усіх органів публічної влади є забезпечення прав і законних інтересів громадян. Важливим фактором для цього є належне функціонування сфери комунальних послуг.

Водночас неефективна державна політика призвела до того, що на сьогодні ця сфера суспільних відносин неспроможна забезпечити належний стан функціонування цієї сфери. Її сучасний стан характеризується негативними тенденціями, зміна структури комунального господарства за формами власності призвело до зміни в управлінні, обслуговуванні і експлуатації, при цьому засоби управлінського впливу були і залишаються важливим механізмом впровадження необхідних реформ.

Нормами права регулюються найбільш важливі відносини в галузі комунального господарства, а форми і методи управлінського впливу дозволяють максимально ефективно впроваджувати у життя державну політику у цій сфері.

Основними засобами управлінського впливу на суспільні відносини у сфері комунальних послуг є розробка і затвердження державних стандартів, норм, правил, надання дозволів, формування і реалізація тарифної політики.

Ключовою проблемою сучасного публічного управління у сфері комунальних послуг є, по-перше, відсутність виваженої політики та, по-друге, неефективність використовуваних організаційних форм управління як на рівні центральних і місцевих органів виконавчої влади, так і на рівні органів місцевого самоврядування. Очевидною є необхідність вдосконалення регулювання органами місцевого самоврядування функціонування сфери надання комунальних послуг.

Важливим насамперед є те, що процес входження нашої держави до європейського простору потребує адаптації цієї сфери до відповідних

соціальних стандартів, орієнтованих на вирішення завдань, обумовлених Цілями сталого розвитку-2030. Оскільки протягом десятиліть у комунальній сфері панували екстенсивні підходи до розв'язання проблемних питань, об'єктивно виникає необхідність пошуку інноваційних методів досягнення означених цілей з урахуванням специфіки національного розвитку.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних вчених в галузі публічного управління і адміністрування сферою комунальних послуг, таких як: А. Андрейченко, Т. Барабаш, О. Гавінської, В. Гаращука, В. Геєць, Н. Коваль,, Т. О. Коломоєць, А. Комзюк, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, Р. Калюжний, О. Поліщук, М. Савіна, М. Стегней, В. Тимощук, В. Ткач, Л. Транченко, К. Шапошников, І. Яремка та ін.

Стан досліджень суспільних відносин у сфері надання комунальних послуг ще не відповідає вимогам сьогодення, наявні значні недоліки у їх нормативній урегульованості. Потреба розробки нових підходів до реформування системи публічного управління, вдосконалення взаємовідносин громадян з суб'єктами публічної адміністрації у сфері надання комунальних послуг, а також питання відповідальності учасників взаємовідносин в аналізованій сфері зумовили вибір теми цього дослідження.

Метою роботи є розробка та обґрунтування теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері надання комунальних послуг в умовах децентралізації системи управління.

Для досягнення зазначеної мети поставлено й виконано такі основні завдання:

- розглянути поняття, структуру та особливості управління комунальними ресурсами;
- дослідити співробітництво громад як нову форму функціонування сфери комунальних послуг;
- вивчити нормативно-правове регулювання сфери комунальних послуг;

- проаналізувати сучасний стан і тенденції розвитку комунального господарства в Україні;
- розкрити взаємовідносини між комунальними структурами та їх партнерами;
- охарактеризувати фінансове забезпечення розвитку комунального господарства;
- проаналізувати стратегічні виміри модернізації сфери житлово-комунального господарства;
- обґрунтувати підходи до впровадження інноваційних технологій у сферу надання комунальних послуг з водопостачання та водовідведення;
- розробити рекомендації щодо особливостей регулювання комунального господарства в сфері водопостачання та водовідведення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в сфері надання комунальних послуг, що виникають в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері надання комунальних послуг (на прикладі Дніпропетровської області).

Методологічною й теоретичною основою роботи є наукові праці провідних сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників проблем управління сферою комунальних послуг. В процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: монографічний (для узагальнення теоретичних засад управління комунальним господарством), аналізу і синтезу, індукції та дедукції (для постановки проблеми дослідження, деталізації та уточнення його предмету), системний аналіз, класифікаційно-аналітичний метод (для оцінки основних положень концепцій формування й розвитку сфери комунальних послуг), статистичний та порівняльно-аналітичний (для встановлення тенденцій сучасного стану комунального господарства, дослідження динаміки його розвитку), графічний (для наочного та схематичного зображення теоретичних і практичних результатів дослідження).

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти України, методичні та статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад і територій України, інших міністерств і відомств, Дніпропетровської обласної та Дніпровської міської ради, результати соціально-економічних досліджень, науково-методичні публікації, періодичні видання, інтернет-ресурси тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних положень і практичних рекомендацій в діяльності органів місцевого самоврядування щодо обґрунтування напрямів удосконалення сфери комунальних послуг в умовах децентралізації.

Структура та обсяг роботи визначені її метою і завданнями. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Поняття, структура та особливості управління комунальними ресурсами

Багато країн, що розвиваються, перебувають у процесі вирішення парадигми щодо того, як генерувати ресурси для збільшення надання комунальних послуг, а саме питної води, електроенергії, транспорту. Згідно із традиційним мисленням і практикою основним у фінансуванні муніципальних проектів є центральний уряд, що підтримувалося також міжнародною спільнотою, яка зосередилася на грантовому фінансуванні та пільгових позиках. Однак така модель виявилася непридатною з огляду на обмежений бюджет як центральних органів влади, так і донорських організацій.

Рівень життя суттєво залежить від того, яким чином комунальні підприємства справляються з важливим обов'язком. Це виокремлюється у контексті їх соціальної відповідальності – забезпечення ефективного використання ресурсів як від реалізації комунальних послуг, так і різного виду бюджетних надходжень. Досягнення ефективності управління комунальними підприємствами є запорукою зменшення частини витрат на комунальні послуги у структурі витрат домогосподарств, що і визначає рівень життя. Вплив на якість життя проявляється через якість комунальних послуг, що надаються кінцевому споживачеві. Отже, актуальним науковим завданням сучасності є вдосконалення управління комунальними підприємствами з огляду на їх важливу економічну та соціальну роль.

Комунальне господарство є складним об'єктом управління, що має у своєму складі різні за характером і підлеглистю підрозділи, що надають

населенню комунальні послуги. Комунальна інфраструктура – це комплекс установ і підприємств, які відповідають за своєчасне і нормальне надання послуг населенню у сфері комунальних служб (каналізація і водопостачання, тепlopостачання, електропостачання, транспорт і дороги, інженерні комунікації тощо).

Термін «інфраструктура» походить від поєднання двох латинських слів: «infra» – «нижче», «під» та «structura» – «будівля», «розташування» і в сучасних умовах вживається для означення сукупності споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства. У сукупності ці підприємства складають самостійну галузь системи життєзабезпечення міста – комунальне господарство [22, с. 49].

Попит на енергоносії значно випереджає зростання населення планети. У той же час світ прагне вирішити питання зміни клімату, пом'якшуючи використання вуглецю. Зв'язок між цими двома трендами – зростанням попиту та визнанням кліматичних загроз – визначатиме стратегічний вибір для енергетики, комунальних послуг та ресурсів.

Ресурси, що є у комунальній власності, належать до матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування і управління ними здійснюється його органами у межах низки наданих законодавством повноважень. Зокрема, на органи місцевого самоврядування покладено забезпечення ефективного використання природних ресурсів шляхом попереднього розгляду відповідних планів, а також підготовка пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій незалежно від форм власності, які опікуються цими питаннями на відповідній території. Важливо, що плата за використання природних ресурсів є також джерелом підвищення доходів місцевих бюджетів.

Ресурси території як комплекс матеріальних і нематеріальних засобів, джерел, можливостей її функціонування та розвитку доцільно розглядати у двох аспектах. По-перше, як ресурси природної, соціально-демографічної,

господарсько-економічної та інституціональної підсистем конкретної території По-друге, як ресурси, призначені для економічного, правового й адміністративного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

Ресурси території містять ресурси населення, економічних агентів, органів муніципального управління та органів місцевого самоврядування й існують у різних формах і видах. До ресурсів також можуть включатися інституційні умови, підприємницькі здібності, адаптивні можливості територіальних громад.

Класифікація загального складу комунальних ресурсів наведена у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація комунальних ресурсів

Вид ресурсів	Критерії групування
Природні	Спосіб використання та вичерпність
Людські	Демографічні, поселенські, соціальні, трудові, освітньо-кваліфікаційні (кадрові)
Господарські	Майнові, фінансові, інвестиційні, технологічні, інформаційні, комунікаційні, інтелектуальні, інфраструктурні
Організаційно-правові	Нормативно-правові, організаційні, адміністративні, суспільно-політичні

Управління ресурсами включає їх залучення та використання для виконання визначених цілей суб'єктом управління шляхом обґрунтованого та збалансованого розподілу між основними напрямками і функціями діяльності для отримання доходів, що перевищують витрати на ресурси [6].

Комунальні ресурси становлять сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, які перебувають у власності територіальної громади та використовуються для забезпечення її життєдіяльності і задоволення потреб місцевого населення. Функціонування системи місцевого самоврядування забезпечує ефективне управління та розпорядження цими ресурсами і створює передумови комплексного розвитку місцевого господарства.

Для поліпшення управління комунальними ресурсами доцільно здійснювати реструктуризацію заборгованості, вживати заходи щодо

формування та впровадження таких тарифів, які забезпечать відшкодування вартості послуг і сприятимуть збільшенню збору платежів щонайменше до 95%, у тому числі за рахунок використання правових механізмів застосування санкцій проти неплатників і підвищення відповідальності сторін за невиконання договірних зобов'язань.

На рис. 1.1 визначена схема комплексного планування й розподілу комунальних ресурсів. Важливою особливістю управління комунальним нерухомим майном є диференційованість підходу до формулювання цільових установок управління різними об'єктами нерухомості.

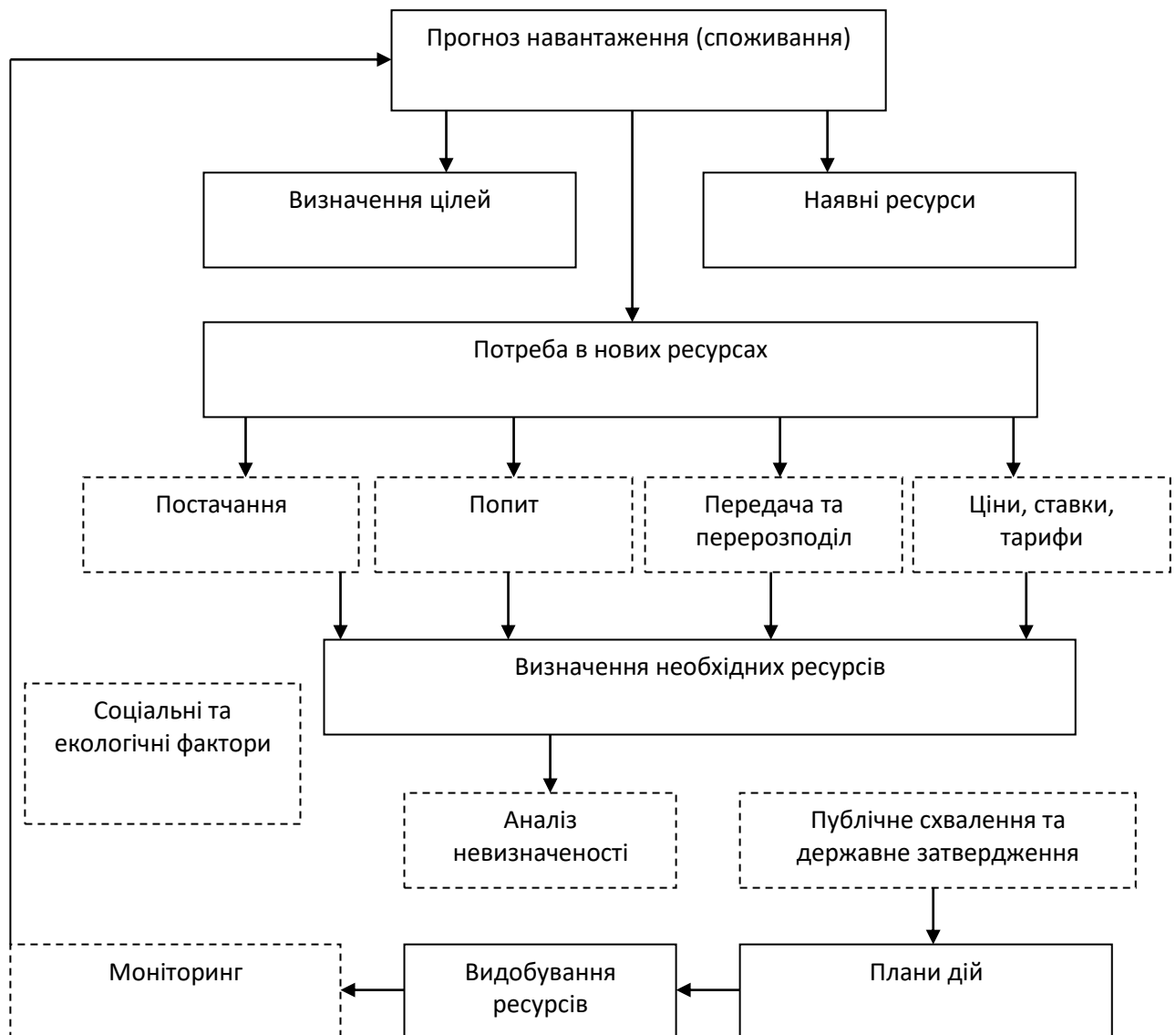

Рис. 1.1 – Блок-схема комплексного планування й розподілу ресурсів

Управління комунальними ресурсами включає: аналіз і оцінку фінансово-економічного стану використання земельних ресурсів територіальної громади; оренду об'єктів комунальної власності та майнових комплексів; управління комунальними підприємствами; розробку пропозицій та рекомендацій щодо розширення, відновлення і збереження комунальних ресурсів міста.

Сьогодні комунальні підприємства функціонують на правових засадах, визначених Конституцією України, Господарським кодексом України, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законодавчими актами.

Складовою частиною місцевого господарства є житлово-комунальне господарство, яке охоплює:

- житлове господарство – житлово-експлуатаційні ділянки, ремонтно-будівельні управління;
- санітарно-технічні підприємства – водопровід і каналізація, лазні, сауни, пральні, служби з прибирання території, санітарна очистка будинків (збір сміття);
- енергетичні підприємства – електростанції та електромережі, газове господарство, опалювальні котельні з тепломережею;
- транспортні підприємства: громадський транспорт [37, с. 31].

Комунальне господарство – це важлива складова житлово-комунального комплексу, яка забезпечує надання необхідного обсягу санітарно-технічних, санітарно-гігієнічних, енергетичних і транспортних послуг жителям населених пунктів, а також здійснює відповідне комунальне обслуговування суб'єктів господарювання. Водночас, комунальне господарство є соціально орієнтованою ланкою економіки країни, багатогалузевим господарським комплексом, призначення якого полягає у наданні комунальних послуг населенню, бюджетним установам і комерційним підприємствам, що забезпечують реалізацію відповідних прав і захист здоров'я громадян, сприяють соціально-економічному розвитку та зміцненню безпеки держави.

Житлово-комунальне господарство функціонально поділяється на

житлове та комунальне господарство (рис. 1.2).

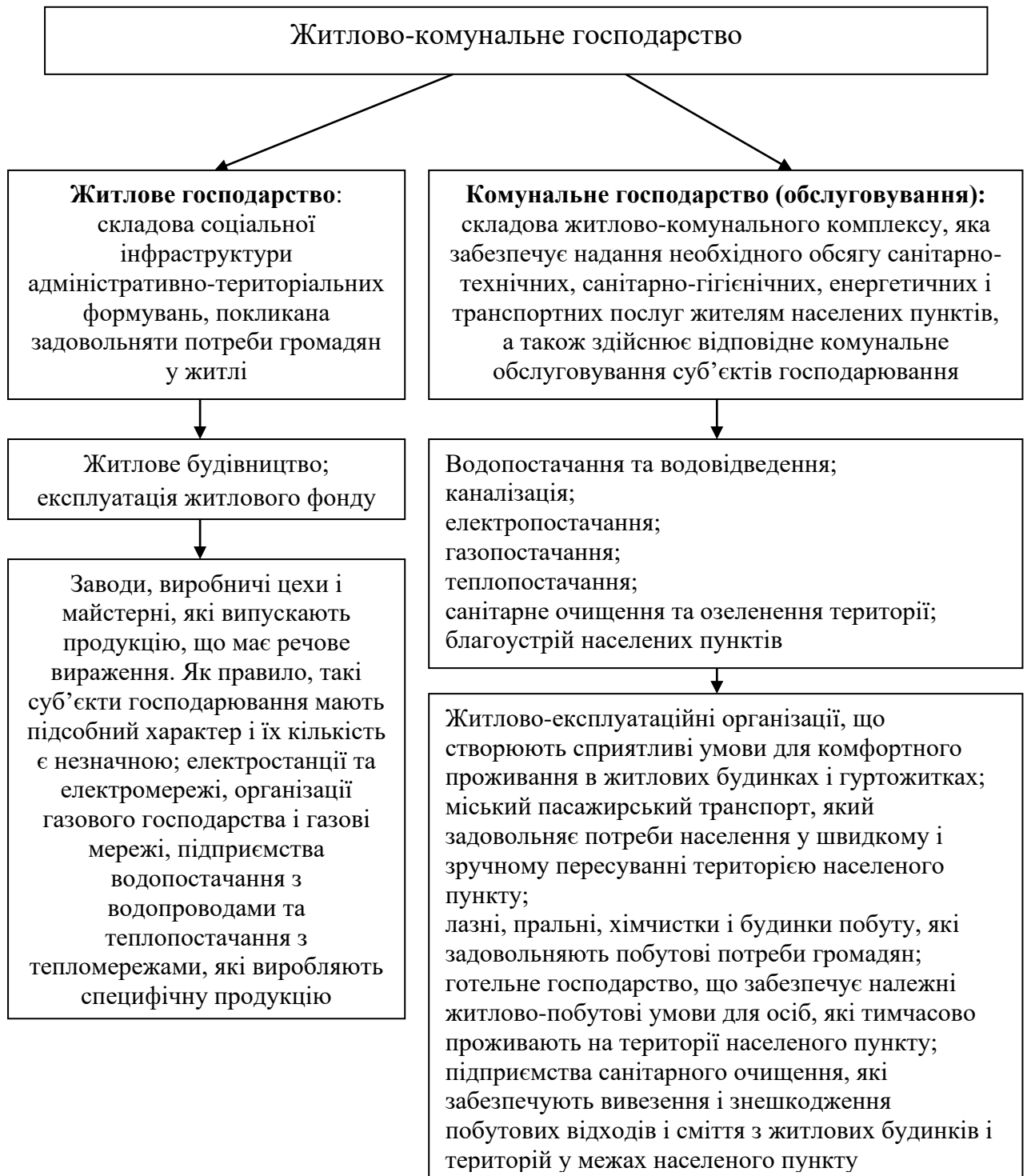

Рис. 1.2 – Галузева структура житлово-комунального комплексу муніципального утворення

До сучасного комунального господарства входять підсистеми, які

представлено:

– видами економічної діяльності з надання комунальних послуг населенню та суб'єктам господарювання (електро-, тепло-, газо-, водопостачання і водовідведення, обслуговування ліфтового господарства і систем внутрішньобудинкових комунікацій), інженерні мережі та об'єкти внутрішньодворового, внутрішньоквартального, поселенського й міжселенного значення (теплоенергоцентралі, котельні, насосні станції першого підйому води та каналізаційні, споруди оборотного водопостачання, станції аерації і біологічної очистки стоків тощо);

– підприємствами та організаціями, задіяними в благоустрої та утриманні в прийнятному експлуатаційному стані населених пунктів і систем розселення в цілому (у сферах прибирання сміття, збору, вивезення, складування та утилізації відходів, зовнішнього освітлення й озеленення, надання низки послуг з обслуговування внутрішньопоселенської дорожньої інфраструктури, а також ритуальних послуг).

Управління комунальним господарством здійснюється на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному та муніципальному. На загальнодержавному рівні відповідальність за діяльність ЖКГ покладена на Кабінет Міністрів України і Міністерство розвитку громад і територій України (Мінрегіон), яке забезпечує формування та реалізацію політики у сфері будівництва, архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства, контролю у сфері ЖКГ та архітектурно-будівельного нагляду.

Також до функцій міністерства відноситься здійснення державної політики щодо: територіальної організації влади, адміністративно-територіального устрою, розвитку місцевого самоврядування; збереження традиційного характеру середовища населених пунктів; промисловості будівельних матеріалів; благоустрою населених пунктів, поводження з побутовими відходами, поховання, технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна, питної води та питного водопостачання.

Мінрегіон створено згідно з Указом Президента України № 1085/2010 від

9 жовтня 2010 р. «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» шляхом реорганізації Міністерства регіонального розвитку і будівництва України та Міністерства з питань житлово-комунального господарства України [46].

У розробленій Асоціацією міст України «Стратегії розвитку житлово-комунального господарства України» визначено такі стратегічні цілі, терміни та індикатори їх виконання:

- переведення галузі житлово-комунального господарства винятково в ринкове та конкурентне середовище;
- забезпечення масштабного впровадження енергоефективних заходів та технологій усіма суб'єктами галузі;
- створення ефективної системи встановлення тарифів, яка забезпечить бездотаційну роботу підприємств ЖКГ, при цьому сукупна вартість комунальних послуг не повинна перевищувати 15% від сукупного доходу домогосподарства;
- залучення у галузь значних коштів національних та іноземних інвесторів; мінімальне втручання органів державної влади та місцевого самоврядування в діяльність галузі [72].

У сучасних умовах спостерігається низька ефективність функціонування об'єктів комунальної власності, зокрема комунального господарства. Проблема полягає насамперед у застарілій матеріально-технічній базі, не модернізованій з часів незалежності, яка потребує колосальних інвестицій. Низький рівень оновлення основних засобів, значні витрати на утримання інфраструктурних мереж та управлінських структур разом із недосконалою тарифною політикою є основними перешкодами для залучення інвестицій та здійснення повноцінної діяльності комунальних підприємств. Тому питання залучення інвестиційних ресурсів у галузь та її модернізацію залишається актуальним.

Покращення матеріально-технічної бази комунальних підприємств – це прямий спосіб підвищити якість послуг, що надаються. Оновлення є запорукою

підвищення якості життя українців як тепер, так і в майбутньому. Нинішня політика так званого симптомного ремонту та оновлення інфраструктурних мереж є недалекоглядною, тому залучення інвестиційних ресурсів слід вважати пріоритетним напрямом економіки держави.

Основними формами муніципально-приватного партнерства можуть бути як оренда об'єктів комунального майна, що перебуває в розпорядженні муніципалітетів, так і взяття в оренду майна бізнес-структур (тракторів, снігоприбиральних машин тощо) за гострої потреби в них, що можливо тільки за наявності відповідного правового забезпечення. Ще однією формою муніципально-приватного партнерства є участь бізнес-структур у капіталі підприємств комунального господарства на основі проведення їх акціонування, що створить умови для розвитку конкуренції в цій сфері діяльності та покращення якості комунальних послуг.

Характерною особливістю галузі є також переважно надання послуг, а не виробництво товару, а отже, вона належить до виробничої і невиробничої інфраструктури. Діяльність комунального господарства пов'язана із забезпеченням життєдіяльності як міського так і сільського населення.

Незважаючи на те, що більшість сільських поселень майже не мають спеціального технічного обладнання, а підприємства комунального господарства навіть організаційно не виділяються з різного роду підприємств, його розвиток на селі потребує не меншої уваги, ніж у містах. Особливість управління галуззю полягає у значних повноваженнях місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, які, у свою чергу, приймають регіональні програми розвитку та організовують їх виконання.

Проблеми функціонування підприємств комунального господарства спричинені хронічною нестачею фінансових ресурсів. Задоволення потреби в них через використання різних інструментів орієнтує фінансових менеджерів на перманентний пошук найефективніших із них. Для підприємств комунального господарства такими є акціонування, аутсорсинг, венчурне, проектне та кредитне фінансування, факторинг, форфейтинг, державно-приватне

партнерство, кожному з яких притаманні свої переваги та недоліки [49, с. 303].

Комунальні послуги – це діяльність з надання послуг спеціалізованим підприємствам, організаціям із постачання води, газу, електричної та теплової енергії власникам квартир, будинків, особам, які проживають на умовах договору найму в будинках громадянського, державного та спеціального житлового фонду, а також членам житлово-будівельних (житлових) кооперативів. Тариф і розміри оплати комунальних послуг встановлюються законодавством. Згідно з іншим трактуванням – це діяльність з надання послуг населенню відповідними структурами органів місцевого самоврядування, комунального господарства, пов'язаних з підтримкою та забезпеченням побутових умов у місцях домашнього перебування людей, наприклад, водозабезпечення, теплозабезпечення тощо.

Комунальні послуги розуміють також як послуги, що надаються для забезпечення населення міст водою, газом, опаленням, електрикою тощо.

Комунальне господарство передусім забезпечує надання послуг, що забезпечують життєдіяльність громади, а саме: управління, утримання та ремонт житлових будинків і споруд, прибудинкових територій; комунальні послуги: водопостачання та водовідведення; тепло-, електро- і газопостачання; вивезення відходів; благоустрій міста (раціональне використання міського простору, озеленення, санітарне очищення тощо); дорожнє господарство (утримання та ремонту автомобільних доріг, мостів і шляхово-транспортних споруд тощо); зовнішнє освітлення і ритуальне обслуговування.

1.2. Співробітництво громад як нова форма функціонування сфери комунальних послуг

З посиленням децентралізації органи місцевого самоврядування взяли на себе більшу відповідальність щодо надання основних муніципальних послуг.

Щоб допомогти фінансувати освіту, управління твердими відходами,

водопостачання і каналізацію та інші проекти розвитку, муніципалітети звернулися до використання інноваційних механізмів фінансування для задоволення місцевих потреб. Оскільки підтримка центрального уряду не може фінансувати потреби в обслуговуванні більшості муніципалітетів, органи місцевого самоврядування все частіше звертають увагу на збільшення доходів із власних джерел, таких як податки, ліцензії та дозволи, плата за користування послугами й комунальні активи; запозичення на ринках приватного капіталу.

Наступні 5-10 років призведуть до суттєвих змін у секторі комунальних послуг. Уже зараз перед владою постає багато питань: послуги можуть поєднатися – чи має сенс мати однакову комунікаційну інфраструктуру комунального постачання разом з електроенергією, газом, освітленням та водопостачанням; коли з'являться компанії-конкуренти сучасним комунальним монополістам та скільком компаніям буде дозволено надавати місцеві послуги; яке найкраще поєднання державно-приватного партнерства у комунальному господарстві; як покращиться ефективність використання ресурсів та чи можлива винагорода за це; як здешевити комунальні послуги та інші.

Спроможність об'єднаних територіальних громад значною мірою визначається результативністю використання ресурсів, які є в їхньому розпорядженні та становлять ресурсний потенціал ОТГ.

Функціонування ринкової інфраструктури економіки потребує від об'єднаної територіальної громади вирішення складних завдань управління ресурсним потенціалом, серед яких – максимально повне використання потенційних можливостей, формування здатності швидко адаптуватися до змінної ситуації на ринку. Місцеві органи влади стали більш інноваційними щодо отримання джерел коштів для фінансування економічного розвитку, і багато муніципалітетів звертаються до місцевих ринків капіталу для фінансування муніципальних проектів [25, с. 150].

Нормативи участі приватного сектору в наданні комунальних послуг також є важливими. Стандарти забезпечують рівні умови для суб'єктів державного та приватного секторів для досягнення своїх цілей.

Крім того, можуть бути необхідні зміни до регламенту муніципалітетів та ринків боргів для здійснення муніципальних фінансових операцій. Особливо це стосується муніципальної влади – позичати кошти, надавати під заставу та отримувати доходи з власних джерел.

Розвиток співробітництва громад суміжних населених пунктів наразі є пріоритетом державної регіональної політики. Так, у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 385 від 06 серпня 2014 р. (Державна стратегія), зазначається, що процес формування та реалізації державної політики регіонального розвитку має базуватися на засадах формування механізму деконцентрації та децентралізації державних повноважень. У свою чергу, концентрація економічної активності в громадах потребує від органів місцевого самоврядування прийняття рішень, спрямованих на відповідну та швидку реакцію на процеси розвитку співробітництва.

Функціонування громад нерозривно пов'язане з розвитком інституту місцевого самоврядування, розширенням матеріально-фінансової та організаційної самостійності органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим важливого значення набуває Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р., (Хартія). Відповідно до ч. 1 ст. 10 Хартії органи місцевого самоврядування мають право, здійснюючи свої повноваження, співробітничати та в межах закону створювати консорціуми з іншими органами місцевого самоврядування для виконання завдань, що становлять спільний інтерес [19].

Потенціал територіальних громад можна значно розвивати завдяки поглибленню співробітництва між ними створенням для цього відповідної правової бази. Серед актів новітнього законодавства з питань місцевого самоврядування особливого значення набули закони України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05 лютого 2015 р. Саме ці нормативно-правові акти покликані закласти засади для розвитку нових форм

співробітництва.

Норми Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» спрямовані на значно глибший рівень інтеграції з об'єднанням виборних органів влади, місцевих бюджетів та майнових ресурсів [55].

На сучасному етапі варто зосередити увагу на впровадженні соціально безпечних для територіальної громади технологій управління комунальним майном, орієнтованим на людину та її потреби. Наводимо модель удосконалення управління комунальним майновим комплексом (рис. 1.3).

Рис. 1.3 – Модель удосконалення управління комунальним майновим
КОМПЛЕКСОМ

У процесі функціонування та розвитку співробітництва територіальні громади, виконують п'ять основних груп господарсько-економічних функцій:

1) пов'язана з положенням про те, що територіальна громада має бути не тільки пасивним власником і розпорядником комунальних ресурсів, але й активно брати участь в економічній політиці щодо їх розміщення;

2) передбачає розробку комплексних планів економічного і соціального розвитку території та організацію їх виконання з урахуванням раціонального використання фінансових ресурсів, упровадження у практику планового керівництва економічних методів взаємодії територіальних органів управління зі структурними підрозділами, оснований на відшкодуванні витрат у процесі відтворення;

3) охоплює фінансово-економічну діяльність, включаючи фінансові механізми реалізації власних і делегованих повноважень, та інструменти регулювання грошового обігу, акумулювання й освоєння фінансових ресурсів;

4) пов'язана з вирішенням соціальних завдань, зокрема забезпеченістю населення, лікарняними ліжками, дитячими дошкільними закладами, установами у сфері спорту та культури;

5) передбачає забезпечення природно-екологічних умов для життєдіяльності населення, вирішення соціально-економічних проблем природокористування, відтворення природних ресурсів, їх охорону, раціональне використання, очищення повітряного і водного басейнів, запобігання порушенням ґрунтового та рослинного покриву, оздоровлення довкілля [70, с. 44].

Крім вказаних груп господарсько-економічних функцій, територіальні громади виконують функції, пов'язані з розв'язанням демографічних проблем, регулюванням зайнятості населення, участю в забезпеченні зовнішньоекономічних зв'язків.

Отже, світова практика і теоретичні дослідження свідчать про те, що спочатку ефективність комунального господарства територіальних громад зростатиме завдяки практиці співробітництва. Проте цей ефект нівелюватиметься негативним впливом різних явищ, спричинених перевищенням порогу показника кількості і розширення території, за яким комунальні інфраструктурні мережі стають надто складними, перенасиченими.

Це може привести до надлишкового зносу та аварійності інфраструктурних мереж, збоїв у роботі підприємств сфери життєзабезпечення внаслідок технологічних перевантажень, зниження якості, недотримання вимог екологічної безпеки, нормативних техніко-технологічних і санітарних норм надання комунальних послуг, неефективності господарювання підприємств ЖКГ, надмірного використання цінних ресурсів.

Розвиток співробітництва територіальних громад є ефективним антикризовим інструментом, який дає змогу нівелювати та мінімізувати наслідки кризових явищ у сфері комунальних послуг, активізувати процеси реформування, реструктуризації та модернізації комунальної сфери завдяки конкурентним перевагам, що формують синергетичний ефект у сфері життєзабезпечення.

Таким чином, головним принципом модернізації комунального комплексу територіальної громади є впорядкування інтересів зацікавлених сторін через процес розвитку їх співробітництва. При цьому доцільно здійснення системного впорядкування сфери комунальних послуг на трьох рівнях:

- перший передбачає вдосконалення процесів децентралізації та консолідації у формуванні ефективної моделі використання ресурсів;
- другий – рівень окремого міста, включаючи центральне ядро і периферійні населені пункти, за яким утворюються житлово-господарські комплекси;
- третій пов'язаний із вирішенням галузевих проблем, переважно інфраструктурного забезпечення.

1.3. Нормативно-правове регулювання у сфері надання комунальних послуг

Згідно із Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», право комунальної власності – це право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [60].

Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, у тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження.

Конституція України визначає, що рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, які перебувають в управлінні районних і обласних рад є матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування:

- управляють майном, що є в комунальній власності;
- затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання;

- затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання;
- установлюють місцеві податки і збори відповідно до закону;
- забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів;
- утворюють, реорганізують і ліквідовують комунальні підприємства, організації та установи, а також здійснюють контроль за їхньою діяльністю;
- вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції [28].

Згідно із Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», сільські селищні та міські ради, а також їхні виконавчі органи наділено значним переліком повноважень у сфері житлово-комунальних послуг.

Закон України «Про житлово-комунальні послуги» можна визначити як базовий рамкового типу для комунального господарства [56]. Позитивним у законі є більш чітке визначення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері житлово-комунального обслуговування населення порівняно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Закон не регулює окремі питання детально, а тому його використання у повсякденній діяльності потребує застосування норм інших законодавчих актів, таких як закони «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про підтвердження відповідності», «Про стандартизацію», Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію та сертифікацію» тощо.

У законі «Про житлово-комунальні послуги» максимально враховані інтереси виробників послуг, оскільки не допускається встановлення тарифів нижче економічно обґрунтованих, без компенсації із відповідних бюджетів. Гарантією належної оплати послуг є право щодо накладання стягнення на майно громадян, які відмовляються сплачувати вартість наданих послуг. Одним із засобів забезпечення виконання положень закону є також відповідальність за

їх порушення. Закон встановлює договірний характер відносин між усіма учасниками ринку житлово-комунальних послуг, отже відповідальність має визначатися договором. Крім того, на місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування покладаються контрольні повноваження. Однак у документі не встановлений чіткий механізм здійснення контролю, а також не окреслені повноваження органів влади при виявленні порушень, а також можливість накладання відповідних санкцій [56].

Статтею 15 Житлового кодексу України визначені повноваження органів місцевого самоврядування у сфері комунального господарства, а саме:

- забезпечення комплексного розвитку комунального господарства та розвитку ринку комунальних послуг;
- визначення в законодавчому порядку надавача комунальних послуг;
- установлення цін/тарифів на комунальні послуги відповідно до закону, затвердження норми їх споживання та якості, здійснення контролю за їх дотриманням;
- сприяння створенню умов для забезпечення конкуренції підприємств та організацій, що надають послуги з утримання будинків і прибудинкових територій тощо.

Законом України «Про житлово-комунальні послуги» регулюються відносини, що виникають у процесі їх надання та споживання, до яких належать послуги з управління багатоквартирним будинком, постачання теплової енергії, гарячої води, централізованого водопостачання і водовідведення, поводження з побутовими відходами, а також відносини, що виникають у процесі надання послуг з постачання та розподілу електричної енергії і природного газу.

Документ визначає повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері житлово-комунальних послуг; права та обов'язки суб'єктів правовідносин щодо їх надання (споживачів, виконавців,

управителів); порядок формування тарифів та оплати за житлово-комунальні послуги; порядок та особливості укладення, зміни і припинення договорів про надання комунальних послуг; вимоги до надання житлово-комунальних послуг; комерційний облік комунальних послуг та інше [56].

Наразі в Україні триває активна фаза реформування ринку комунальних послуг, супроводжувана відповідним удосконаленням законодавчої та нормативно-правової бази регулювання діяльності суб'єктів господарювання – їх виконавців і відносин, що виникають під час надання послуг. Завдяки цьому загалом сформовано нормативно-правову базу, яка визначає чіткі технічні й соціальні стандарти щодо забезпечення якості комунальних послуг, а також дає можливість споживачам реалізувати передбачене п. 5 ч. 1 ст. 7 Закону «Про житлово- комунальні послуги» право на зменшення розміру плати за послуги в разі їх ненадання, надання в неповному обсязі або зниження їхньої якості.

Так, зокрема, ідеться про постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком параметрам, передбаченим договором про надання від повідних послуг» № 1145 від 27 грудня 2018 р., а також Постанову Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики і комунальних послуг (НКРЕКП) «Про затвердження Порядку забезпечення стандартів якості електропостачання та надання компенсацій споживачам за їх недотримання» № 375 від 12 червня 2018 р., Порядок розгляду скарг споживачів щодо незадовільної якості електричної енергії, визначений гл. 13.2 Кодексу систем розподілу, затвердженого Постановою НКРЕКП № 312 від 14 березня 2018 р. і т. ін. Треба наголосити на необхідності оновлення Правил надання послуг з постачання теплової енергії, гарячої води, з централізованого водопостачання та водовідведення, а також затвердження типових договорів про їх надання (шляхом розробки проектів та ухвалення відповідних постанов Кабінету Міністрів України) [29, с. 47].

Згідно з вимогами Закону України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», виконавчим органом є національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг. Комісія застосовує такі засоби регуляторного впливу на суб'єктів природних монополій та господарювання на суміжних ринках:

- 1) ліцензування господарської діяльності та контроль за дотриманням ліцензійних умов;
- 2) установлення тарифів на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій і суб'єктів господарювання на суміжних ринках;
- 3) встановлення для суб'єктів природних монополій, які здійснюють діяльність у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, індивідуальних технологічних нормативів використання питної води [53].

Упродовж останнього десятиліття проблеми, пов'язані з функціонуванням комунального комплексу, перебувають у центрі посиленої уваги, проте серйозних позитивних зрушень у цій сфері досі не відбулося. Ситуація в комунальному господарстві дедалі ускладнюється, не відбувається позитивних змін у становленні ринкових засад господарювання, розвитку конкуренції та залученні приватних інвестицій у підприємства галузі. На сучасному етапі критичний стан комунального сектору підтверджується зношеністю основних засобів підприємств галузі та, як наслідок, їх збитковістю, що, у свою чергу, унеможлиблює ненадання споживачу послуг належної якості.

З огляду на неспроможність держави вирішити за рахунок бюджетних коштів проблеми комунального господарства оптимальним варіантом є використання механізмів державно-приватного партнерства. Держава та приватні інвестори повинні об'єднати свої зусилля та фінансові ресурси для модернізації об'єктів комунального господарства, розподіливши між собою не лише прибутки, які планується отримати від надання послуг, а й ризики, пов'язані з діяльністю в цій сфері, співпрацювати у напрямі вдосконалення законодавства, що регулює питання придбання, обслуговування житла та

надання житлово-комунальних послуг.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 р. визначає його як співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, визначеному цим законом та іншими законодавчими актами [54].

Таке співробітництво здійснюється на основі договору для забезпечення більш високих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі її здійснення державним партнером без залучення приватного.

Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» визначає принципи державної політики у сфері питної води та питного водопостачання, а саме:

- державного управління і регулювання відносин у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення;
- пріоритетності питного водопостачання перед іншими видами спеціального водокористування;
- гарантованого першочергового забезпечення питною водою населення для забезпечення питних, фізіологічних, санітарно-гігієнічних та побутових потреб;
- раціонального використання питної води;
- науково обгрунтованого нормування якості питної води, нормативів її споживання та формування тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення;
- наближення технологій виробництва питної води, нормативів щодо очищення стічних вод, а також засобів вимірювання і методів оцінки до відповідних нормативів, технологій, засобів і методів, прийнятих у Європейському Союзі;

- запобіжного характеру заходів щодо охорони джерел і систем питного водопостачання;
- дотримання оптимального балансу використання поверхневих і підземних вод для питного водопостачання;
- обов'язковості державної експертизи і оцінки експлуатаційних запасів підземних вод для питного водопостачання;
- обов'язковості оцінки впливу на довкілля і державної санітарно-епідеміологічної експертизи проектів господарської, інвестиційної та іншої діяльності, яка може негативно вплинути на стан джерел і систем питного водопостачання;
- економічного стимулювання раціонального використання питної води споживачами;
- невідворотності відповідальності у разі порушення законодавства у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення;
- відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення законодавства у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення;
- забезпечення вільного доступу до інформації про якість питної води, стан джерел та систем питного водопостачання та водовідведення, порядку формування нормативів питного водопостачання та тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення;
- додержання єдиних правил і норм усіма суб'єктами відносин у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення;
- ліцензування господарської діяльності із централізованого водопостачання та водовідведення;
- заборони відключення об'єктів питного водопостачання та централізованого водовідведення від системи енерго-, газо-, теплопостачання як об'єктів життєзабезпечення і стратегічного значення [61].

Суб'єктами відносин у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення є:

- органи державної влади, до сфери управління яких належать об'єкти питного водопостачання та водовідведення;
- органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать об'єкти питного водопостачання та водовідведення;
- підприємства питного водопостачання та централізованого водовідведення;
- споживачі питної води та/або послуг з водовідведення (ст. 4 Закону).

Об'єктами правового регулювання у сфері питної води та питного водопостачання є суспільні відносини з питань:

- господарської діяльності з централізованого та нецентралізованого водопостачання і водовідведення;
- формування тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення;
- нормування та ліцензування;
- моніторингу, обліку і контролю;
- інформування населення щодо якості питної води та питного водопостачання;
- охорони джерел і систем питного водопостачання та пов'язаних з ними природних комплексів;
- забезпечення прав споживачів питної води (ст. 5 Закону) [61].

Таким чином, в Україні створена розвинена нормативно-правова база (додаток А), що регулює відносини у сфері надання комунальних послуг. Наразі діє чотириланкова система ієрархічно розташованих нормативно-правових актів, що включає: Конституцію України, законодавчі акти, підзаконні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, рішення органів місцевого самоврядування. Нагальною потребою є створення умов для здійснення громадського контролю за діяльністю уповноважених державних і муніципальних суб'єктів, а також апробації відповідного

позитивного зарубіжного досвіду.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Сучасний стан і тенденції розвитку комунального господарства в Україні

Сучасний стан комунальної сфери є результатом безвідповідального та неефективного господарювання впродовж останніх десятиліть, що спричинило накопичення глибоких структурних проблем, зокрема: перманентне збільшення частки старого та аварійного житлового фонду, який потребує значних капітальних інвестицій, зношене та енергомістке матеріально-технічне забезпечення, зниження якості комунальних послуг, погіршення надійності, комфортності та безпеки умов проживання містян. На тлі стрімкого підвищення тарифів на енергоносії та воду всі ці проблеми призводять до посилення соціальної напруги, створюють загрозу соціальній, економічній та екологічній безпеці у містах.

Зокрема, згідно з опитуванням, проведеним експертами громадської організації «Асоціація міст України» в рамках проекту «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні» спільно з Норвезькою асоціацією місцевих та регіональних влад, якість комунальних послуг задовольняє у середньому 50% респондентів-мешканців громад, зокрема: високу якість послуг холодного водопостачання відзначають 58%, гарячого – 22, централізованого тепlopостачання – 36,1, вивезення побутових відходів – 48% [15].

Важливою умовою ефективного функціонування комунального господарства міст є стан інфраструктури. На жаль, попри певні позитивні тенденції, стан інфраструктури життєзабезпечення міст погіршується. Зокрема,

рівень зносу основних засобів головних постачальників тепла, води, кондиціонованого повітря та каналізації у 2021 р. перевищив 73% і зріс протягом останніх 10 років на 11,3%.

Згідно з даними Міністерства розвитку громад і територій, 34 % (36 185,4 км) водопровідних і 33 % (12 749,3 км) каналізаційних мереж України перебувають в аварійному і ветхому стані. Вище середньогалузевих ці показники у Донецькій, Луганській, Херсонській, Запорізькій, Одеській та Дніпропетровській областях [46]

Наявний стан джерел та інфраструктури водопостачання практично унеможливує дотримання стандартів ДСТУ щодо якості та перебіжного постачання питної води для населення.

Поточний стан систем централізованого водовідведення, а також технологічні особливості розміщення водопровідно -каналізаційних систем у переважній більшості міст створюють загрози для санітарно-епідеміологічного благополуччя населення і небезпеку забруднення навколишнього середовища.

Сучасний стан інженерних мереж і споруд свідчить про те, що комунальна сфера терміново потребує реалізації дуже великого комплексу заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту та підтримки об'єктів інфраструктури та надання якісних комунальних послуг, і ця проблема майже не має резервів часу для її вирішення.

Аналогічна ситуація сформувалася на підприємствах теплоенергетики, оскільки понад 20% теплових мереж мають аварійний стан а близько 45% потребують капітального ремонту. У регіональному розрізі найгірші показники мають підприємства комунальної теплоенергетики у м. Київ, Одеській, Харківській, Чернігівській та Житомирській областях.

Проведений аналіз свідчить про незадовільний стан основних засобів у всіх підгалузях комунального господарства, значну енергоємність, відсталість техніки і технологій, високий ступінь зносу на наявність комплексу інших проблем, що не тільки негативно впливають на якість надання послуг, але й загрожують екологічній безпеці населених пунктів.

Проте процес реформування комунального господарства стримується низкою перешкод, що сповільнює його перехід до прозорих, соціально відповідальних та економічно ефективних конкурентних відносин. Як стверджують науковці, накопичені проблеми ставлять під загрозу можливість його сталого функціонування.

Відсутність системних перетворень у цій сфері, недосконалість нормативно-правової бази та непослідовність прийняття рішень унеможлиблюють досягнення бажаного результату щодо створення фінансово спроможних та ефективно функціонуючих у ринкових умовах підприємств, які б надавали споживачам комунальні послуги необхідного рівня та якості.

Як зазначають фахівці, усі чинники, що перешкоджають активному реформуванню комунального господарства, умовно можна розділити на інформаційні, організаційно-правові, фінансові та соціальні [48, с. 265].

Інформаційні полягають насамперед у недостатньо ефективному донесенні інформації щодо юридичного підґрунтя, переваг та результатів реалізації реформи до кожного власника та мешканців житлових будинків.

До організаційно-правових перешкод належить відсутність єдиних принципів та інструментів державної політики щодо стандартизації ліцензування і тарифоутворення у сфері комунального господарства, що призводить до хаотичних перетворень, які в довгостроковій перспективі можуть мати непередбачувані наслідки;

Зважаючи на поточний стан інфраструктури та рівень тарифів для населення, значним стримуючим фактором реформування галузі комунального господарства є фінансова складова. Попри зусилля місцевих органів влади, профільних міністерств та відомств, залучення міжнародної фінансової допомоги, проблеми фінансування галузі залишаються гострими. Для їх розв'язання необхідно розробити єдиний комплексний механізм формування та перерозподілу фінансових ресурсів на будівництво реконструкцію і ремонт комунального господарства, упровадити нові технології постачання водних та енергоресурсів у житлові будівлі, здійснити модернізацію інфраструктури.

Тому слід розробляти фінансові інструменти цільової допомоги, кредитування та інших способів фінансування капітального ремонту.

Зважаючи на достатньо різний соціальний склад населення, рівень довіри до реформ, що проводяться, та менталітет, важливою перешкодою для створення ОСББ в Україні є саме соціальна складова. Наразі процес реформування комунального господарства носить переважно добровільний характер та здійснюється на демократичних засадах, що призводить до небажання окремих власників та громадян створювати добровільні об'єднання та входити до їх склад. Зокрема, найчастіше обмеженнями є: суттєва різниця між рівнями доходів мешканців та їх запитамі щодо якості послуг, дисципліна оплати комунальних послуг, необхідність приватизації квартир, спільна відповідальність за проведення капітальних ремонтів будинку та прибудинкових територій тощо.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, першочергової термомодернізації потребують 18140 будинків 1970-1980 рр. забудови (105,1 млн м²) та 22 270 будинків (134,5 млн м²) – 1980-1990 рр. Головною передумовою запуску програм модернізації є формування ефективного власника житла, але цей процес суттєво ускладнюють законодавчі неузгодженості (зокрема, дискусійне питання щодо суб'єкта проведення капітального ремонту в багатоповерхівках) та несформована енергоефективна свідомість у суспільстві [16].

З метою підвищення енергоефективності житлового сектору в Україні та скороченню викидів парникових газів, Європейський Союз спільно з урядом Німеччини реалізовує Програму підтримки енергоефективності для України, мета якої – сприяти підвищенню енергоефективності житлового сектору, модернізації житла та зниженню викидів парникових газів. Згідно з даними Міністерства розвитку громад і територій, основними цілями реалізації Проекту є:

- створення щонайменше 2 тис. нових ОСББ;
- отримання прямої вигоди від впровадження проекту не менше ніж

480 тис. людей по всій території України;

– підвищення обізнаності з питань енергоефективності майже 1 млн. осіб.

Одним з імпульсів для розвитку та реформування комунальної сфери є реалізація реформи децентралізації, що передбачає збільшення повноважень місцевих органів управління та громад щодо вирішення наявних проблем, участь у процесах обговорення формування планів забудови територій. Разом з цим на нинішньому етапі немає чіткого визначення субсидіарності, що передбачає вирішення питань на тому рівні, де це можливо найбільш ефективно, з чим пов'язана непередбачуваність рішень, відсутність єдиного підходу до їх розв'язання та розподілу фінансування.

Важливим вектором розвитку комунального господарства у контексті забезпечення населення якісними послугами є формування конкурентного ринку. Для створення ринкового середовища у сфері комунального господарства слід відкрити допуск на ринок нових підприємств (у тому числі зарубіжних), які надаватимуть послуги на конкурентних умовах.

За даними Державної служби статистики України зараз у сфері комунального господарства функціонує 576 приватних підприємства з надання комунальних послуг, проте ця кількість недостатня для формування конкурентного середовища в цій сфері [42].

Завданням влади в реформуванні комунального господарства є відрегулювати процесу взаємодії всіх учасників ринку, насамперед власників житла та їх об'єднання, потім – компанії, що управляють, і, нарешті, постачальники послуг. Не менш важливими суб'єктами є органи державної влади і місцевого самоврядування.

Отже, для розвитку цього виду економічної діяльності необхідно вдосконалювати нормативно-правові та фіскальні умови створення й функціонування малих підприємств комунального господарства, спрощувати доступ до їх реєстрації, оптимізувати напрями фінансування на основі формування ефективної тарифної політики.

Важливою проблемою реалізації реформи на всіх рівнях, зокрема муніципальному, є відсутність стратегії, цільових показників та єдиної системи моніторингу ефективності функціонування комунальної сфери. Інформація, що використовується для звітності, носить повеневий та різносторонній характер та унеможлиблює аналіз ефективності дій у цій сфері.

Зважаючи на проголошений курс сталого розвитку економіки до 2030 року згідно з указом Президента України, важливими стратегічними напрямками розвитку сфери комунального господарства громад в цілому є:

- розвиток поселень і територій виключно на засадах комплексного планування та управління за участю громадськості;
- збереження культурної і природної спадщини із залученням приватного сектору;
- зменшення негативного впливу забруднювальних речовин, у т. ч. на довкілля, шляхом використання інноваційних технологій.

У Національній парадигмі сталого розвитку України зазначається, що вихідними умовами сталого розвитку є:

- економічний розвиток, що підтримується на основі радикально-модифікованої ринкової системи;
- природно-екологічна стійкість на базі теорії біотичної регуляції навколишнього природного середовища;
- тісна міжнародна співпраця та кооперація;
- стійкий соціальний розвиток на основі принципу справедливості;
- екологізація суспільної свідомості, що ґрунтується на використанні системи освіти та засобів масової інформації [22, с. 49].

Доцільно запропонувати критерії ефективності досягнення цілей сталого розвитку сфери комунального господарства, що можуть використовуватися на всіх рівнях (рис. 2.1).

Отже, концепція цільового управління сталим розвитком комунального господарства визначає пріоритетність заходів щодо забезпечення сталого

розвитку на принципах взаємоузгодженості рішень для дотримання балансу соціальних, економічних та екологічних потреб на всіх рівнях управління.

Рис. 2.1. Критерії ефективності сталого розвитку комунального господарства

З використанням критеріїв реалізації цілей можливо виявляти слабкі місця в системі розвитку комунальної сфери, ефективно розподіляти функції

управління та здійснювати моніторинг реалізації реформи на муніципальному, регіональному й державному рівні.

2.2. Взаємовідносини між комунальними структурами та партнерами

Ефективне управління процесом узгодження інтересів та координації зусиль держави і бізнесу як головних інститутів ринкової економіки забезпечує врахування інноваційних тенденцій економічного розвитку й досягнення визначених стратегічних і тактичних цілей для всіх учасників комунального господарства.

Сьогодні успішні управлінські моделі і позитивні результати державно-приватного партнерства обумовлені взаємодією держави та бізнесу, характеризуються визнанням представниками державних структур, підприємцями актуальності стимулювання міжсекторної співпраці. Однак через безсистемність вирішення проблем, недостатньо чітко визначений механізм управління структурними перетвореннями відносин держави і бізнесу в контексті стимулювання соціально-економічного розвитку комунального господарства. Зміна й удосконалення законодавчо-нормативної бази призводять до розширення можливостей співпраці держави і бізнесу. Особливої уваги потребує дослідження таких взаємовідносин у комунальному господарстві як стратегічно й соціально важливій складовій суспільства.

При моделюванні взаємовідносин як основа використовується процес функціонування комунального комерційного підприємства з економічними агентами: виробничо-господарським комплексом, його постачальниками, споживачами продукції (населенням і бізнесом, органами центральної і місцевої виконавчої влади та управління) – зовнішня взаємодія, а також взаємодія усередині підприємства – головного офісу з підрозділами і персоналу всередині [7, с. 21].

Головною проблемою процесу функціонування комунального підприємства з економічними агентами є відсутність єдиної та загальної взаємодія між усіма елементами описаної системи. Однак сьогодні відповідно

до основних напрямів стратегії реформування комунального господарства України, метою якої є підвищення ефективності та надійності функціонування систем життєзабезпечення населення громади, поліпшення якості комунальних послуг з одночасним зниженням нераціональних витрат визначаються взаємовідносини між учасниками комунальних послуг.

Відповідно до Закону України «Про житлово-комунальні послуги», на ринку комунальних послуг діють три гравці – управителі, виконавці послуг і споживачі.

Світова практика свідчить, що серед підприємств усе більшого розвитку набувають різноманітні форми організації виробництва комунальних послуг, головними серед яких є заснування приватних підприємств і створення державних або комунальних підприємств.

Останнім часом активізувався пошук ефективних форм партнерства між комунальним та приватним сектором, відповідно до яких місцеві влади можуть управляти самостійно (пряме адміністративне управління) або доручити управління приватному підприємству на основі визначених умов (делеговане управління об'єктами комунального сектору на основі договорів на управління, оренди, концесії тощо).

Відповідно до чинного законодавства існують різні можливості налагодження партнерських взаємовідносин із більшістю стейкхолдерів. Все більша увага науковців зосереджується на розвитку взаємовідносин державно-приватного партнерства у комунальному господарстві.

В Україні значно розширилися можливості для залучення приватних інвестицій у сферу комунальних послуг. Так, місцеві ради мають право передати комунальні підприємства в концесію або оренду приватним інвесторам, однак це не стало поширеною практикою у зв'язку із складним організаційним механізмом. Як наслідок, через зарегульованість інвестори не поспішають вкладати кошти у комунальне господарство.

Організаційно-технологічною основою успішної модернізації комунального господарства є сучасні електронні платформи, які ґрунтуються

на принципах цифровізації та платформної економіки. Зокрема, ключовими визначено дві групи принципів – загальні та спеціальні: до першої належать принципи комплексності управління громадою в ланцюгу влада-бізнес-населення, євроорієнтації, субсидіарності, компліментарності, до другої – розширення доступу до послуг комунального господарства, ефективності та конкурентоспроможності, підвищення рівня інтегральної безпеки та формування гнучкої інноваційної управлінської моделі.

Головними перевагами ДПП, що виникають між державним і приватним партнерами, є поділ ризиків, попиту та ринку збуту, нормативно-правових, фінансових, макроекономічних, соціальних, політичних, форс-мажорних обставин, а також отримання приватним партнером гарантій і преференцій для розвитку бізнесу, можливість розвитку бізнесу в довгостроковій перспективі, можливість залучення боргового фінансування. Держава, натомість, отримує довгострокові приватні інвестиції і скорочення бюджетних витрат, розвиток нових компетенцій управління. Не залишаються осторонь і громади: після отримання інвестицій в інфраструктуру суб'єктів ДПП очікується покращення якості надання послуг, а що обумовить підвищення інвестиційної привабливості території й управління інфраструктурними об'єктами [10, с. 55].

Серед розповсюджених варіантів залучення приватного капіталу до комунальної сфери виділяють такі основні форми: договір на виконання робіт, контракт на управління підприємством, оренда, концесія, приватизація.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» об'єкти інженерної інфраструктури та благоустрою міст, включаючи мережі, споруди, устаткування, які пов'язані з постачанням споживачам води, газу, тепла, а також відведенням і очищенням стічних вод, мають загальнодержавне значення і приватизації не підлягають.

У комунальному господарстві така форма залучення приватного інвестора, як приватизація у найближчій перспективі неможлива з низки причин, але головною передумовою має бути становлення сталої соціально орієнтованої економіки країни.

Таким чином, більш виправданою схемою залучення приватного капіталу до комунального сектору є така, що забезпечує збереження за суспільством (державою чи територіальною громадою) функцій власника, який на визначених заздалегідь умовах залучає приватні структури до участі в наданні послуг. До таких форм належать контракти на виконання робіт й управління, концесія, оренда, часткова приватизація на основі придбання частки акцій.

Контракти на виконання певних робіт з іншими підприємствами мають право на свій розсуд укладати комунальні підприємства завдяки своєму статусу комерційних відповідно до Господарського кодексу України. При укладенні контракту на надання послуг комунальне підприємство делегує виконання певних функцій приватній компанії на певний період часу. Загальна відповідальність за надання комунальних послуг залишається за державним підприємством, але фактично робота виконується приватною компанією.

Сутність довірчого управління полягає в залученні державою для управління своїм майном приватних операторів. При цьому суттєвою особливістю договорів на довірче управління є наявність положень про закріплення за державою прав користування, володіння і розпорядження цим майном, у той час як інша сторона отримує лише право здійснювати зазначені повноваження від імені власника. Після закінчення терміну дії договору керівник зобов'язаний повернути майно, передане йому в управління. За управління об'єктом керівник отримує плату. Таким чином, приватний оператор приймає на себе тільки частину ризиків від управлінських рішень, а основна частина капітальних вкладень здійснюється власником майна, тоді як компанія, що управляє, може виконувати незначні ремонти устаткування.

Слід зазначити, що така форма партнерства не розв'язує проблем, пов'язаних зі значними капітальними вкладеннями, тому в довірче управління, як правило, передаються фінансово привабливі об'єкти, але ефективність їх роботи не задовольняє власника.

Ще однією формою співробітництва між суб'єктами комунального господарства є орендні відносини. За договором оренди (або лізингу) приватна

компанія за встановлену плату отримує ексклюзивне право на експлуатацію потужностей комунального підприємства, як правило, на тривалий період, який визначається договором. Приватний інвестор здійснює експлуатацію і технічне обслуговування системи, ремонт, реконструкцію, нарахування і збирання платежів, беручи на себе значний комерційний ризик, тому що за відсутності дотацій, прибуток можна отримати лише, якщо надходження від оплати послуг споживачами перевищуватимуть витрати й амортизаційні відрахування. Державна установа залишається власником підприємства, й у більшості випадків відповідає за здійснення капітальних інвестицій. За чинним українським законодавством у комунальному господарстві України можуть укладатися договори оренди і лізингу [13, с. 135].

Переваги для держави і комунальних підприємств від орендних договорів незначні, адже ними не передбачено капітальні інвестиції в нове обладнання або модернізацію основних засобів підприємств.

Сьогодні дефіцит капітальних вкладень у підприємства комунального сектору, обмежені можливості бюджетів різних рівнів призводять до того, що однією з найпривабливіших форм залучення коштів є застосування механізму передачі комунальних підприємств у концесію. Досвід багатьох розвинених країн свідчить, що забезпечення кількісних і якісних характеристик об'єктів комунальної власності найбільш ефективно шляхом участі у фінансуванні й управлінні цими об'єктами приватного капіталу, однак не на засадах приватизації, а саме концесії.

Концесія – це процес надання з метою задоволення публічних потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування при укладенні договору на платній і строковій основі концесіонеру права на створення та (або) управління об'єкта концесії за умови взяття концесіонером на себе зобов'язань, майнової відповідальності й можливого розподілу підприємницького ризику.

Законом України «Про концесію» визначаються строки укладення договорів, процедура й механізм концесійних взаємовідносин [30].

Розглянемо основні переваги та недоліки концесійних відносин у комунальному господарстві (табл. 2.2).

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати про переваги концесійних угод для всіх учасників. Незначними недоліками форм концесії є низькі або недоотримані прибутки, банкрутство підприємства, однак такий сценарій можливий і в звичайних умовах господарювання.

Як підтверджує вітчизняний досвід, маже 96% договорів державно-приватного партнерства в Україні не виконуються. Це пов'язано з необхідністю вирішення питань, пов'язаних із додержанням вимог якості послуг, механізму контролю за цільовим використанням концесіонером амортизаційних відрахувань, формування та встановлення тарифів на послуги та умов їх перегляду, формування взаємовідносин між партнерами щодо гарантій не лише отримання фінансових винагород, але й можливих втрат у разі неуспішної реалізації проекту, формування громадської думки щодо реалізації проекту з метою створення стабільних сприятливих умов для його реалізації, гарантій стабільності умов договорів під час зміни влади та політичної ситуації в державі й регіоні, де реалізується проект, можливостей та умов виходу приватного інвестора з проекту в разі настання таких обставин тощо.

Серед основних проблем, що підлягають вирішенню у сфері державно-приватного партнерства, доцільно виділити:

- бюджетно-фінансові – чітке визначення в договорі оренди чи концесії способу отримання та погодження платежів, які є обов'язковими за умов дострокового розірвання договору оренди чи концесії, створення умов, зокрема шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу, за яких місцеві ради можуть здійснювати виплати і поза поточним бюджетним роком;

- тарифоутворюючі – оскільки згідно з чинним законодавством установлення тарифів на комунальні послуги є централізованим, саме центральний орган виконавчої влади (НКРЕКП) здійснює їх розрахунок тарифів суб'єктам, які надають відповідні послуги.

Таблиця 2.1

Переваги та недоліки концесійних відносин у комунальному господарстві

Учасник відносин	Переваги	Недоліки
Громади	<p>Залучення довгострокових приватних інвестицій у малорентабельний сектор.</p> <p>Об'єкти, створені концесіонером на виконання умов концесійного договору, автоматично стають комунальною власністю, за органами місцевого самоврядування зберігається право власності на майно вдосконалене, реконструйоване і технічно переоснащене за рахунок засобів концесіонера.</p> <p>Вивільнення бюджетних ресурсів, спрямування платежів концесіонерів на вирішення інших соціальних проблем</p>	<p>Можливість утрати контролю за зростанням тарифів, спричиненим намаганням підприємства-концесіонера максимізувати прибуток.</p> <p>Вплив слабого контролю на якості послуг.</p> <p>Можливість для корупції, оскільки довгострокові угоди не містять чітких регулятивних положень.</p> <p>Негативний вплив непривабливого інвестиційного іміджу України на кількість потенційних претендентів на участь у концесійному конкурсі</p>
Об'єкт концесії	<p>Покращення технічного стану комунального об'єкта при мінімальних витратах місцевого бюджету.</p> <p>Збереження у комунальній власності підприємства, контролю його діяльності за органами місцевого самоврядування.</p> <p>Забезпечення комплексного підходу до процесів проектування, будівництва, експлуатації та обслуговування об'єктів інфраструктури.</p> <p>Підвищення якості та асортименту послуг.</p> <p>Скасування монопольного права держави і створення конкурентного середовища на ринку комунальних послуг</p>	<p>Негативні соціальні наслідки банкрутства підприємства-концесіонера, що може спричинити втрату довіри населення до державних органів влади</p>
Приватний інвестор (концесіонер)	<p>Тривалий концесійний договір (від 10 до 50 років) дає можливість концесіонеру здійснювати стратегічне планування розвитку об'єктів, що підвищує його впевненість у поверненні вкладених коштів та рівень мотивації щодо здійснення вкладень у реконструкцію і модернізацію.</p> <p>Розподіл ризиків між учасниками партнерських відносин</p>	<p>Недоотримання запланованого прибутку в разі зниження попиту на запропонований концесіонером продукт.</p> <p>Невеликі прибутки, спричинені низьким рівнем оплати комунальних послуг та наданням державою пільг з їх оплати певним категоріям населення, що не стимулює економне використання ресурсів.</p> <p>Можливість втрати об'єкта угоди у випадку виникнення суперечок між місцевими органами влади і концесіонером.</p>

Основною моделлю взаємовідносин між комунальними структурами та партнерами може бути побудова кластерів. У кластері існує група взаємозалежних організацій, які географічно є сусідами, у певній сфері, або характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють одне одного.

З метою дослідження можливості застосування кластерного підходу до ринку комунальних послуг необхідно з'ясувати основні умови існування кластера. Зокрема, формальні виконуються не просто стосовно провідної компанії щодо надання комунальних послуг або концентрації подібних фірм, а в цілому для комунальної сфери будь-якого регіону. Локалізація комунальної сфери на території громад в умовах твердої регламентації галузевих взаємозв'язків і обов'язковості плати споживача за цей вид послуг обумовлює наявність передумов для застосування кластерного підходу.

Кластеризація комунальних послуг у регіоні відрізняється тим, що вона обумовлена локалізацією комунального господарства в місцях проживання людей і являє собою сукупність незалежних організацій з управління комунальними комплексами, котрі забезпечують функціонування самостійних, муніципальних організацій регіону, сприяючи одержанню синергетичного ефекту у вигляді кількісного та якісного збільшення обсягу послуг споживачам унаслідок підвищення їх конкурентоспроможності.

Узгодження цілей і завдань функціонування кластера комунальних послуг повинен взяти на себе організатор його створення. У нашому випадку – це саморегульована організація. Оскільки у сфері управління багатоквартирними будинками почався процес формування саморегулюючих об'єднань підприємців, органи місцевого самоврядування можуть перекласти створення кластера житлово-комунальних послуг на уже діючу організацію.

Увага до кластеризації як інструмента підвищення її конкурентоспроможності пояснюється ефективністю і гнучкістю кластерів, що мають комплекс переваг порівняно з іншими формами організації економічної діяльності:

- значне спрощення доступу підприємств до різних видів ресурсів;

- зниження фінансових і кредитних ризиків, з одного боку, і підвищення стабільності й прогнозованості грошових потоків – з іншого;
- підвищення ефективності збуту внаслідок стійкості логістичних потоків між підприємствами кластера;
- зниження трансакційних витрат, що розглядаються як витрати на організацію бізнесу, отримання інформації, ведення переговорів, пошук постачальників, укладення та оформлення контрактів, забезпечення юридичного захисту, вибудовування взаємовідносин як із зовнішніми контрагентами підприємства, так і внутрішніми учасниками;
- здійснення якісного стрибка в інноваційному розвитку підприємств, які входять до кластера, що пов'язано з роллю кластера як своєрідного сховища знань, навичок і досвіду талановитих людей, фахівців у сфері його основної діяльності. Накопичуючись і концентруючись, нові знання стають загальноприйнятими і підштовхують учасників до генерації нових ідей, розробок, що значно прискорює здійснювані в кластері інноваційні процеси;
- формування всередині кластерів не лише формальних, а й неформальних, особистих взаємозв'язків між його учасниками, що спрощує ведення бізнесу і сприяє більш ефективній координації зусиль для пристосування до постійно змінюваних умов зовнішнього середовища;
- здійснення прогнозування і планування інновацій на основі своєчасного визначення технологічних тенденцій;
- розвиток інформаційних і маркетингових зв'язків між підприємствами кластера на основі сучасних технологій, формування в рамках міжрегіональної економічної інтеграції відсутніх ланок ланцюжка створення вартості, загальних стандартів виробництва, постачання і управління, активний розвиток кластерних брендів [32].

Однією з основних проблем кластерного розвитку регіональної економіки як в цілому, так і в частині окремих підсистем є формулювання конкретних механізмів реалізації кластерної політики. Запровадження інституту саморегулювання в певній мірі зможе стати механізмом створення

кластеру комунальних послуг у комунальній сфері регіону.

Кластер комунальних послуг у регіоні – це сукупність незалежних організацій в сфері управління комунальними послугами, що забезпечують функціонування самостійних комунальних комплексів регіону, що сприяють отриманню синергетичного ефекту в результаті кількісного та якісного зростання комунальних підприємств, що надаються споживачам, і відмінне тим, що кластеризація обумовлена локалізацією сфери комунальних послуг у місцях проживання населення.

2.3. Аналіз фінансового забезпечення розвитку житлово-комунального господарства

В умовах трансформації соціально-економічної сфери в Україні проблеми ефективного впровадження реформ у комунальне господарство залишаються одними з найбільш дискусійних та потребують комплексного стратегічного підходу до їх вирішення.

До ключових аспектів модернізації комунального господарства України та ефективного реформування галузі відповідно до принципів сталого розвитку належать дієві механізми фінансування, залучення інвестицій та створення умов для поступового переходу підприємств до самоокупності.

Сучасний стан комунального господарства є результатом безвідповідального та неефективного господарювання в галузі впродовж останніх десятиліть що призвело до накопичення глибоких структурних проблем, серед яких зношене та енергомістке матеріально-технічне забезпечення, зниження якості комунальних послуг, погіршення надійності, комфортності та безпеки умов проживання громадян. На тлі стрімкого підвищення тарифів на енергоносії та воду всі ці проблеми призводять до посилення соціальної напруги та створюють загрозу соціальній, економічній та екологічній безпеці у містах.

На сучасному етапі трансформації національного господарства ринок

комунальних послуг поступово стає одним з елементів відкритої економіки. Проте, процес реформування комунального господарства стикається з рядом перешкод, що стримують перехід досліджуваної сфери до прозорих, соціально-відповідальних та економічно ефективних конкурентних відносин.

Однією з ключових проблем реформування галузі та формування відкритого конкурентного ринку комунальних послуг є формування дієвих механізмів фінансового забезпечення та інвестування комунального господарства.

Основними джерелами фінансування сфери комунального господарства є населення, що відшкодовує витрати підприємств на основі оплати послуг у складі затверджених тарифів і квартирної плати, та держава.

Суттєвою проблемою для розвитку комунального господарства є пошук балансу між тарифами та рівнем доходів громадян. З огляду на істотне зростання комунальних тарифів, питома вага витрат домогосподарств на оплату комунальних послуг щороку зростає. На рис. 2.2. відображено динаміку зростання питомої ваги витрат на оплату комунальних послуг у бюджеті домогосподарств, темпи зростання сукупних доходів домогосподарств та частка пільг і субсидій на оплату житлово-комунальних послуг у сукупних доходах домогосподарств [42].

У динаміці 2018-2020 рр. спостерігається поступове зростання частки субсидій у доходах та питомої ваги витрат на оплату комунальних послуг у структурі витрат домогосподарств. Це пов'язано насамперед із суттєвим збільшенням усіх тарифів для населення. У зв'язку з девальвацією національної валюти та інфляцією відбулося скорочення приросту доходів домогосподарств із 7,9 до 2,1 % [42].

Починаючи з 2017 р. простежується тенденція рівномірного зростання питомої ваги витрат на оплату комунальних послуг та виділення субсидій для домогосподарств із 8,1 до 13,4 та 0,6 до 4,7 % відповідно.

Темпи приросту сукупних ресурсів домогосподарств перевищують темпи збільшення питомої ваги витрат на комунальні послуги у сукупних витратах.

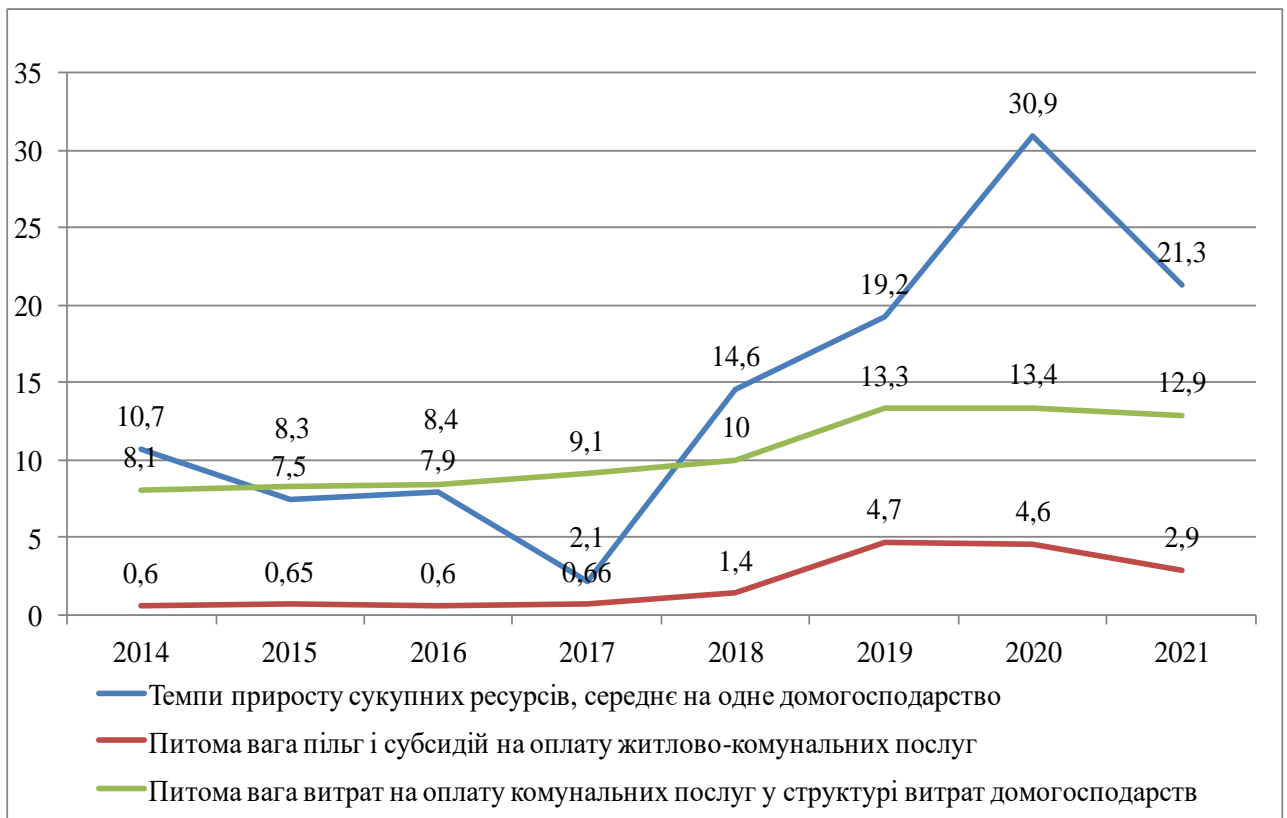

Рис. 2.2. Динаміка доходів домогосподарств, питомої ваги пільг і субсидій та витрат на оплату комунальних послуг в Україні, %

Проте на тлі значних інфляційних процесів реальні доходи населення збільшуються значно повільніше, що призводить до зниження платоспроможності та послаблення платіжної дисципліни. Певна стабілізація доходів домогосподарств та зниження питомої ваги витрат на комунальні послуги у структурі спостерігалось 2018 р., а саме на 2,5 % порівняно з попереднім періодом та питомої ваги у сукупних ресурсах на 1,9 %.

Негативний вплив на стабільність функціонування галузі здійснює непрогнозоване зростання цін на електроенергію, газ та інші енергетичні ресурси, що призводить до збільшення відповідних тарифів для населення та зростання кредиторської і дебіторської заборгованості комунальних підприємств.

Як видно, в окремі періоди спостерігалось стрімке зростання цін на комунальні послуги для населення, що мало певний шокуючий вплив на всі економічні процеси, у тому числі ефективність функціонування комунального

господарства.

Суттєве зростання цін і тарифів призвело до збільшення сум заборгованості населення з оплати комунальних послуг. За даними Державної служби статистики України у 2020 р. середній рівень оплати комунальних послуг становив близько 80,7 %, що на 5% нижче попереднього року. Загальна сума заборгованості на кінець грудня 2021 р. становила 55,6 млрд. грн, збільшившись відповідно на 23,3 млрд. гривень.

За даними Всеукраїнської громадської організації «Спілка власників житла», на кінець лютого 2022 р. заборгованість населення становила за:

- постачання природного газу – 33,0 млрд. грн;
- централізоване опалення та постачання гарячої води – 22,0;
- централізоване постачання холодної води та водовідведення – 3,3;
- вивезення побутових відходів – 0,6;
- постачання електричної енергії – 6,1 млрд грн.

У регіональному розрізі за станом на кінець грудня 2021 р. найвищий рівень заборгованості населення за оплату комунальних послуг спостерігався в Луганській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях (рис. 2.3.) [46].

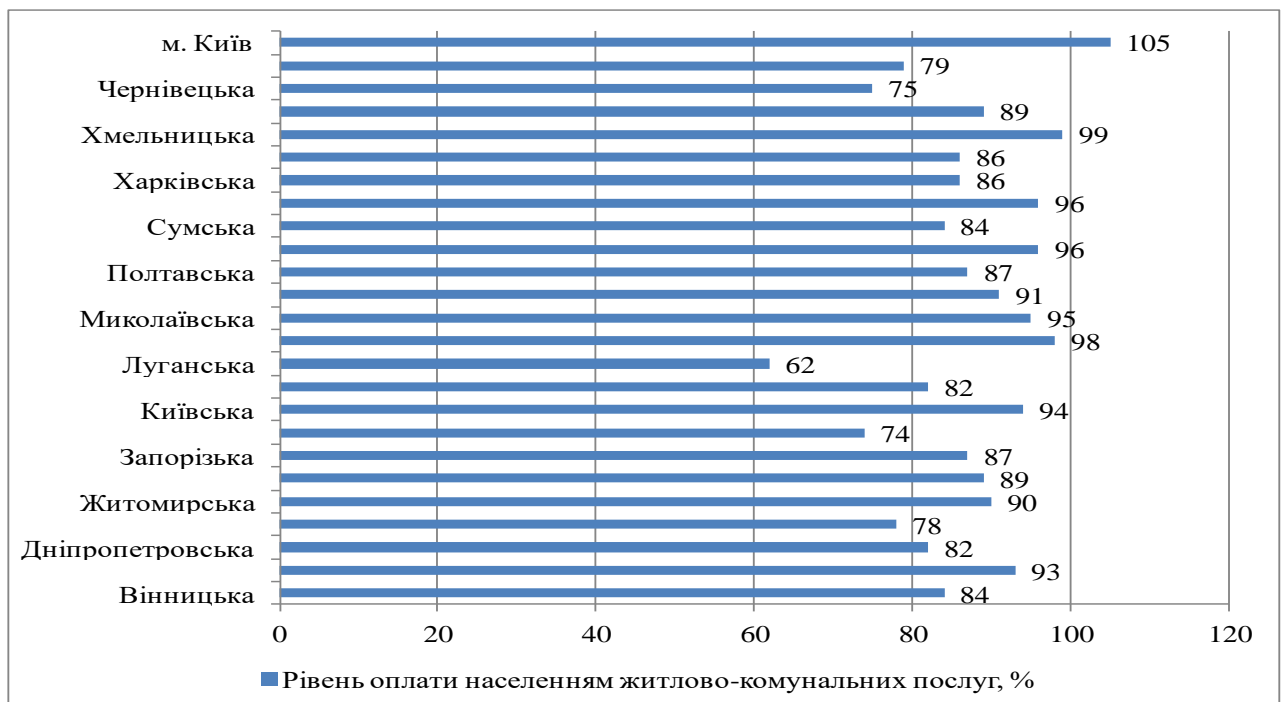

Рис. 2.3. Рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг у розрізі регіонів України, %

Найвищий рівень платіжної дисципліни зафіксований у м. Київ, де у 2021 р. навіть спостерігалось позитивне сальдо між нарахуванням та оплатою послуг.

Найвищі середні рівні оплати притаманні таким видам послуг, як централізоване постачання холодної води та водовідведення і вивезення побутових відходів – 94 і 92 % відповідно, найнижчий – послугам із постачання природного газу – 76 %.

Упродовж 2021 р. найвищі рівні оплати були в секторах централізованого постачання холодної води та водовідведення і вивезення побутових відходів – понад 95 %, а в січні та березні – понад 100 %, що пов'язано з погашенням заборгованостей минулих періодів.

Найменші показники оплати у 2021 р. спостерігалися у сферах постачання природного газу, централізованого опалення та гарячої води – 65-72%.. Наводимо розміри заборгованості в розрізі основних видів комунальних послуг по регіонах України (табл. 2.2) [46].

Таблиця 2.2

**Сума заборгованості за комунальні послуги по регіонах на кінець
2021 р., млн грн.**

Регіон, область	Постачання природного газу	Централізоване опалення та постачання гарячої води	Централізоване постачання холодної води	Вивезення побутових відходів
Україна	16 713	11 448	2 697	490
Вінницька	159,4	93,0	37,2	5,0
Волинська	318,7	64,1	24,1	5,8
Дніпропетровська	1872,0	1941,3	538,1	120,4
Донецька	1426,8	941,6	216,2	50,7
Житомирська	-	129,7	29,4	9,1
Закарпатська	1017,1	20,2	73,4	18,8
Запорізька	848,9	710,5	146,9	32,1
Івано-Франківська	-30,8	90,7	15,8	19,5
Київська	1841,3	335,4	84,9	7,7
Кіровоградська	42,8	132,7	17,4	3,6
Луганська	618,6	345,6	90,4	12,8
Львівська	1451,8	262,7	37,9	10,9
Миколаївська	276,8	138,2	63,6	8,6
Одеська	1858,3	502,1	124,3	27,1

Полтавська	1010,6	315,5	70,9	15,4
Рівненська	-45,6 ²	102,5	37,6	11,0
Сумська	267,4	181,0	32,9	10,5
Тернопільська	351,2	53,9	8,6	7,0
Харківська	2114,6	2187,3	338,0	86,8
Херсонська	273,6	228,8	46,5	3,7
Хмельницька	242,6	80,1	27,0	5,0
Черкаська	51,6	207,3	29,5	10,1
Чернівецька	246,8	38,1	9,8	2,8
Чернігівська	300,8	137,0	21,8	4,5
м. Київ	197,9	2208,9	574,6	1,0

Зростання розмірів заборгованості в розрізі основних видів комунальних послуг негативно позначилося на фінансовому стані підприємств комунального господарства (табл. 2.3)

Таблиця 2.3

Показники фінансового стану підприємств комунального господарства в Україні, 2017-2021 рр.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	Абсолютний приріст, млн.	Відносний приріст, %
Прибутки підприємств, млн. грн.	1245	698	423	760	782	-463	-37
Збитки підприємств, млн. грн.	3010	4200	6100	5600	6200	3190	106
Дебіторська заборгованість, млн. грн.	13877	15959	19310	237420	30030	16153	116
Кредиторська заборгованість, млн. грн.	26542	29727	33295	30600	38400	11858	45
Заборгованість населення, млн. грн.	14708	10978	13735	16395	24420	9712	66

Зростання заборгованості негативно позначається на фінансовому становищі комунальних підприємств. Зокрема, згідно з даними Міністерства розвитку громад і територій України у 2021 р. обсяг збитків підприємств комунального господарства у 8 разів перевищив обсяг їх прибутків.

Найбільшу питому вагу в обсягах збитків продемонстрували підприємства комунальної теплоенергетики (68%) та водогінно-каналізаційного господарства (24%) [42].

З огляду на дотаційний стан галузі значна частина коштів на фінансування проблем у комунальному господарстві відволікається з державного та місцевого бюджетів. При цьому державне фінансування витрат здійснюється за двома напрямками:

- видатки комунального господарства, що спрямовуються на фінансування державних і регіональних програм будівництва, капітального ремонту та модернізації об'єктів;

- видатки бюджету на соціальних захист і соціальне забезпечення у розрізі допомоги для населення, що спрямовуються переважно у вигляді субсидій та пільг на оплату комунальних послуг.

Проведений аналіз виявив поступове скорочення видатків інвестиційного спрямування у структурі бюджету регіонального та місцевого рівнів та збільшення видатків соціального спрямування.

Як видно, обсяги фінансування державних і регіональних програм будівництва, капітального ремонту та модернізації об'єктів комунального господарства протягом періоду 2015-2021 рр. скоротилися майже у 27 разів, що спричинено насамперед потребами збільшення фінансування комунальних витрат населення у формі пільг та субсидій та зростанням частки бюджетних витрат на обслуговування зовнішніх боргів і безпеку.

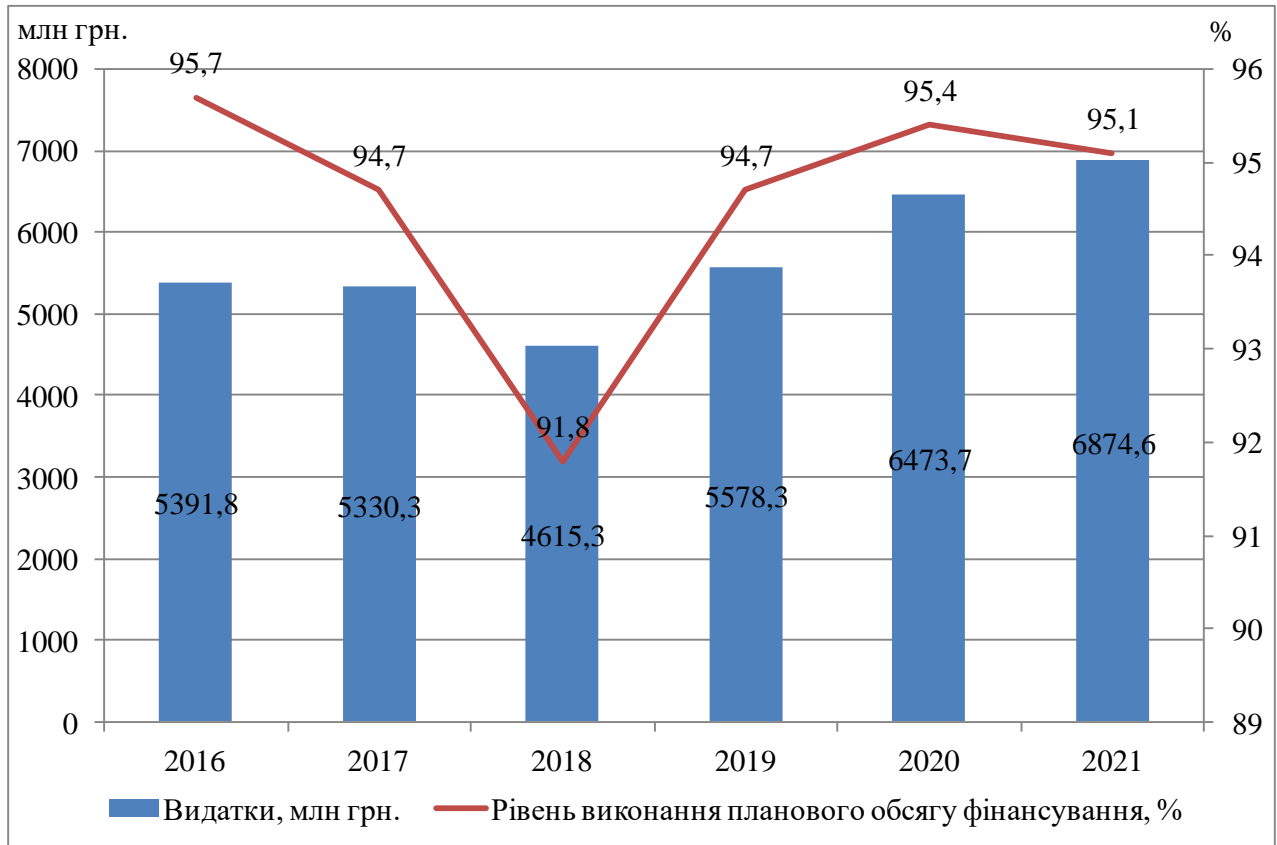
Попри незначні обсяги виділення коштів на капітальне інвестування сфери комунального господарства з місцевих бюджетів, дисципліна виконання програм є також дуже низькою. Зокрема, 2021 р. рівень освоєння коштів становив лише 37 % порівняно з 2017 р. (74,4 %) [42].

Динаміка та рівень виконання видатків з державного бюджету за напрямом соціальної складової (субсидування комунальних послуг населенню) свідчить про їх зростання на 28% – до 68,7 млрд грн.

Це посилює навантаження на державний бюджет та скорочує обсяги фінансування будівництва, ремонту й модернізації об'єктів комунального господарства і відповідної інфраструктури. Зважаючи на значний рівень зношеності вказаних об'єктів, перманентне недофінансування галузі може

призвести до виникнення небезпечних та аварійних ситуацій, підвищення соціальної напруги в суспільстві, погіршення екологічної ситуації.

Значну частину навантаження витрат ЖКГ несуть на місцеві бюджети. Так, 2021 р. загальний їх обсяг становив 18 963 млн грн (рис. 2.4).

Витатки, млн грн ■ Рівень виконання планового обсягу фінансування, %

Рис. 2.4 Динаміка витратків місцевих бюджетів на фінансування комунального господарства

Незважаючи на зростання витратків комунального господарства з 2019 р. їх частка у структурі витратків регіональних бюджетів скорочується, що пов'язано насамперед підвищенням рівня прямого субсидування населення з державного бюджету та поступовим реформуванням житлового сектору шляхом організації ОСББ.

Таким чином, можна констатувати, що на тлі технічного стану об'єктів комунального господарства, ресурсомісткої, фізично і морально зношеної інфраструктури та об'єктів галузі, хронічної нестачі бюджетних коштів надзвичайно гостро стоїть питання фінансового та інвестиційного забезпечення

його розвитку й ефективного розподілу фінансових ресурсів.

Аналізуючи обсяг капітальних інвестицій, спрямований у розвиток галузі, слід відзначити позитивні тенденції їх зростання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка капітальних інвестицій у підприємства сфери комунальних послуг, млн грн

Вид економічної діяльності	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Приріст 2021 до 2015	
								млн грн	%
Будівництво	29767	40796	36056	43463	44444	52176	55993	26226	88
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	9279,9	29309	22895	21347	30733	31020	41783	32504	350
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	691,5	1921,9	862,0	1623,4	2251,2	2843,5	3257	2566	371

Як видно, обсяги капітальних інвестицій, спрямованих у розвиток підприємств із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, водопостачання, каналізації та поводження з відходами зросли більше ніж у три рази. Частково це пов'язано із суттєвою девальвацією національної валюти, що призвело до зростання цін на матеріали і технології.

Збільшення капітальних інвестицій у розвиток підприємств з постачання комунальних послуг зумовлено також потребами щодо їх модернізації. Питома вага інвестицій у житлове будівництво в загальній сумі інвестицій у промисловість скоротилася на 25,7 %, а у підприємства з надання комунальних послуг – збільшилася на 4,4 % [42].

Доцільно зазначити, що сфера комунального господарства володіє високим рівнем потенціалу та є інвестиційно привабливою, що обумовлено такими факторами, як:

- постійний попит на комунальні послуги;

- наявність абсолютно ліквідних активів – платежів населення;
- недооцінка активів вітчизняних підприємств комунальної сфери порівняно із зарубіжними компаніями;
- можливість надавати додаткові послуги й отримувати додаткові доходи;
- значний потенціал енергозбереження за рахунок упровадження нових технологій, обладнання, обліку та економії енергоресурсів.

Вагому роль у фінансуванні капітальних інвестицій відіграють місцеві бюджети, питома вага коштів яких коливається від 6,9 (будівництво житла) до 56,4% (фінансування капітальних ремонтів та модернізації каналізації, відведення і очищення стічних вод) [46].

Доцільно зазначити, що останнім часом зростає роль міжнародних донорів та фінансово-кредитних інституцій у системі фінансування капітальних проектів у сфері житлово-комунального господарства міст України. Наразі в галузі діють кредитні програми, спрямовані на допомогу модернізації досліджуваної сфери (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Міжнародні кредитні програми для модернізації комунального господарства України

Назва проекту	Суб'єкт фінансування	Мета реалізації
Розвиток міської інфраструктури	Світовий банк (300 млн дол. США), Фонд чистих технологій (50 млн дол. США)	Надання комунальним підприємствам допомоги у підвищенні якості та надійності їх послуг, ефективності використання енергії шляхом удосконалення інституційного потенціалу та інвестицій у відновлення та заміну пошкоджених систем водопостачання, водовідведення і переробки твердих відходів, а також поліпшення екологічної ситуації територій через вирішення проблеми очищення стоків та безпечної утилізації твердих побутових відходів
Підвищення енергоефективності в секторі централізованого тепlopостачання України	Світовий банк (332 млн дол. США), Фонд чистих технологій (50 млн дол. США)	Надання комунальним підприємствам допомоги для підвищення надійності функціонування систем тепlopостачання шляхом виконання робіт із реконструкції систем централізованого тепlopостачання (генерації і транспортування тепла), а також поліпшення екологічної ситуації

Надзвичайна кредитна програма для відновлення України»	Європейський інвестиційний банк (450 млн євро)	Підтримка багатосекторних комплексних заходів щодо інвестування в муніципальну та соціальну інфраструктуру для подолання наслідків російсько-української війни
Програма розвитку муніципальної інфраструктури України	Європейський інвестиційний банк (400 млн євро)	Модернізація інфраструктури ЖКГ у таких сферах: тепlopостачання; водопостачання та водовідведення; енергоефективність будівель; зовнішнє освітлення населених пунктів; поводження з побутовими відходами
Проект з відбудови інфраструктури у східних областях України	Кредитна установа для відбудови KfW (Німеччина) (500 млн євро)	Відбудова і модернізація інфраструктури регіонів східної частини України (транспорт, енергетика, тепlopостачання, енергоефективність, водопостачання, водовідведення, соціальна інфраструктура, відновлення та будівництво житла)

Отже, сьогодні створено певні передумови для залучення коштів міжнародних фінансово-кредитних та донорських організацій з метою успішного реформування і модернізації комунального господарства та його інфраструктури в містах України. Разом з цим слабка активність муніципалітетів, низька виконавча дисципліна, адміністративні бар'єри та високий рівень корупції перешкоджають реалізації вказаних проектів на належному рівні, незважаючи на значну кількість міжнародних донорів та фінансово-кредитних інституцій у системі фінансування капітальних проектів у сфері комунального господарства [31, с. 66].

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, загальний рівень вибірки коштів за проектами становить у середньому 30 %, а кінцевими термінами реалізації більшості проектів є 2023 та 2024 роки. Після закінчення цих термінів проекти будуть завершені, а невибрані кошти анульовані.

Наприклад, за проектом «Розвиток міської інфраструктури-2» загальна сума позики МБРР після анулювання її частини становить 292,1, Фонду чистих технологій - 50 млн дол. США. Кредит отримують комунальні підприємства - водоканали міст Коломия, Харків, Житомир, Кропивницький, Київ, Тернопіль, Вінниця, Черкаси. За проектом підвищення енергоефективності в секторі централізованого тепlopостачання обсяг позики відповідно дорівнює 180 і 50 млн дол. США, які отримують підприємства тепlopостачання міст Харків,

Кам'янець-Подільський, Миколаїв, Херсон, Дніпро і Тернопіль. Кредитний портфель інвестиційних проєктів МБРР становить близько 2,2 млрд дол. США, з яких невібрані кошти в обсязі майже 1,5 млрд дол. США [21, с. 220].

Перехід до ринкових умов господарювання в галузі з обов'язковим формуванням відповідного інституційного середовища створює підґрунтя для залучення додаткових джерел фінансування галузі, серед яких приватні та іноземні інвестиції, кредити, фонди спільного інвестування тощо.

Важливими напрямками реформування механізму фінансового забезпечення галузі є:

- зміна організаційно-правових відносин, формування конкурентного ринку комунальних послуг;
- підвищення інвестиційної привабливості галузі шляхом створення нормативно-правового захисту, економічних механізмів мотивації інвесторів та гарантування їх прав;
- формування системи комунального кредитування та мережі комунальних банків;
- розвиток системи державно-приватного та муніципально-приватного партнерства.

Ефективним напрямом удосконалення механізму фінансування комунального господарства є розвиток системи не тільки державно-приватного, але й муніципально-приватного партнерства для збалансування державних, місцевих та приватних інтересів у сфері фінансування комунальних послуг. Муніципалітети, співпрацюючи з бізнес-структурами, отримують можливість залучення приватних інвестицій, розширивши межі співфінансування проєктів модернізацій об'єктів комунальної власності.

Основними формами муніципально-приватного партнерства можуть бути як оренда об'єктів комунального майна, що перебуває у розпорядженні муніципалітетів, так і оренда майна бізнес-структур. Ще однією формою муніципально-приватного партнерства є участь бізнес-структур у капіталі підприємств комунального господарства на основі проведення їх акціонування,

що створить умови для розвитку конкуренції у цій сфері діяльності та покращення якості комунальних послуг.

Нагальною є необхідність селективного підходу до залучення джерел фінансування галузі, який передбачає такі пріоритети їх розподілу:

- кошти державного бюджету – фінансування неприбуткових програм і загальнопроектних розробок;
- іноземні інвестиції – модернізаційні проекти комунального господарства;
- кошти іноземних фондів допомоги – формування корпоративної культури відносин, проекти ресурсозбереження та екологічного спрямування;
- малого бізнесу – локальні, малі проекти з коротким строком окупності;
- великого бізнесу – енергозбереження, капітальне будівництво;
- місцевого бюджету – розвиток інфраструктури комунального господарства;
- кошти підприємств комунального господарства – капітальний ремонт споруд та устаткування.

Важливим напрямом реформування галузі є також визначення найбільш оптимального типу господарювання, що дасть змогу розкрити додаткові джерела отримання фінансування. Виходячи із міжнародного досвіду у цій сфері, такими напрямами є:

- водопровідно-каналізаційне господарство – створення відносно великих підприємств (на основі об'єднання водоканалів у певних адміністративних межах), розвиток форм співпраці між державою та бізнесом із використанням різних форм оренди, корпоратизації, державно-приватного партнерства;
- підприємства централізованого теплопостачання – створення управляючих державно-приватних компаній за регіональним (квартали, мікрорайони) або технологічним принципом (виробництво, збут, розподіл теплової енергії);

– підприємства зі збору та утилізації сміття – приватизація, розукрупнення за технологічним принципом (збір, транспортування, переробка, утилізації).

За результатами аналізу фінансування сфери комунальних послуг в Україні виявлено критичний поточний фінансовий стан підприємств, що створює суттєві перешкоди для розвитку й технічної модернізації об'єктів та відповідної інфраструктури. Внаслідок підвищення тарифів та зростання дебіторської заборгованості комунальні підприємства не мають ресурсів для будівництва, технічного оновлення і ремонту об'єктів, що негативно позначиться на якості послуг та в перспективі створить загрозу для соціальної та екологічно безпеки в містах. Попри зростання видатків на фінансування комунального господарства із державного та місцевого бюджетів, кошти використовуються нераціонально і спрямовуються насамперед на компенсацію частини виплат за комунальні платежі населенням у вигляді пільг і субсидій.

Вирішення проблем фінансування підприємств комунального господарства лежить у площині формування децентралізованих підходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості галузі як для внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, розвитку форм державно-приватного та муніципально-приватного партнерства, формування мережі комунальних банків, активізації співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, удосконалення механізмів залучення коштів у пріоритетні напрямки розвитку комунального господарства.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СФЕРИ НАДАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1. Стратегічні виміри модернізації сфери житлово-комунального господарства

Поступова трансформація не буде достатньою для комунальних підприємств для вирішення проблем, з якими вони стикаються. Без зовнішньої допомоги комунальні підприємства не мають ні часу, ні належних ресурсів, щоб подолати тиск на їхній бізнес.

Основними складовими блоками для здійснення необхідної трансформації є:

- інновації – створення цінностей за допомогою нових ідей і технологій;
- технологія – управління та швидка зміна товарів і послуг;
- кваліфіковані ресурси – створення і впровадження ідей і технологій.

Критичними факторами успіху є: лідери, які здійснюють трансформацію; надбання від зацікавлених сторін та користувачів; цілісний підхід; достатньо структурований план з реалістичними результатами; виділення необхідних ресурсів, тобто коштів, людей тощо.

Використання зовнішніх партнерств для здійснення швидких і тривалих перетворень дасть змогу комунальним підприємствам зосередитись на важливих для бізнесу питаннях, одночасно збалансовуючи внутрішні та зовнішні сильні сторони.

Комунальне господарство охоплює комплекс санітарно-технічних, енергетичних та транспортних підприємств, які відзначаються специфічними умовами функціонування та проблемами, що зумовлені як об'єктивними, так і

суб'єктивними причинами. Певний детермінуючий вплив на виробничо-технічні умови діяльності перерахованих підприємств здійснює також поступове формування приватного сектора у системі надання комунальних послуг.

Враховуючи те, що тривалий період у цій сфері діяльності домінувала державна та комунальна форма власності і були відсутніми дієві стимули щодо залучення приватних інвестицій в модернізацію та реконструкцію мереж водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, електропостачання та газопостачання, актуалізувалася проблема інституціоналізації нових організаційно-правових форм надання комунальних послуг.

В умовах несформованості та латентності ринкових відносин у сфері комунального господарства, що фактично унеможлиблює масштабні приватизаційні процеси об'єктів комунальної інфраструктури, домінантою реформування та створення нової конструкції відносин між операторами надання комунальних послуг та приватними підприємницькими структурами виступають угоди державно-приватного партнерства. Більше того, високий рівень зносу внутрішньобудинкових та магістральних мереж актуалізує проблему урахування економіко-екологічних та соціально-безпекових аспектів надання комунальних послуг.

Вчені і практики роблять наголос на необхідності прискорення процесів оновлення та модернізації комунальної інфраструктури як важливого чинника підвищення рівня доступності комунальних послуг для широкого кола громадян, однак поза увагою залишаються соціально-безпекові та еколого-економічні аспекти, які в умовах інтеграції України до європейського простору набувають вирішального значення. Все це вимагає принципово нового підходу стосовно вибору пріоритетів модернізації сфери комунального господарства, який би дозволив би ув'язати перспективні напрями нарощення інвестиційного потенціалу комунальних підприємств з тими соціальними та екологічними вимогами, які пред'являються природоохоронними директивами Європейського Союзу [9, с. 58].

Головними напрямками стратегії модернізації та розвитку комунального господарства України є:

- удосконалення нормативно-правової бази функціонування і реформування;
- створення механізму доступного кредитування;
- покращення документальної бази нормування і стандартизації;
- реалізація комплексу заходів щодо переходу відносин у сфері управління комунальними підприємствами на ринкові засади;
- підвищення рівня забезпеченості громадян доступним і соціальним житлом;
- модернізація організаційно-економічного механізму й матеріально-технічної бази розбудови і функціонування інженерних мереж та інших об'єктів комунального обслуговування (табл. 3.1)

Комунальне господарство відіграє важливу роль як в розвитку країни в цілому, так і її регіонів. Запізнення ринкових реформ у цьому секторі національного господарства поглибило кризові явища, які зумовлені відсутністю достатніх обсягів інвестиційного забезпечення процесів модернізації та реконструкції техніко-технологічної бази індустрії надання комунальних послуг. У результаті в Україні спостерігається один з найвищих серед країн Європи рівнів морального старіння та фізичного спрацювання систем водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, газопостачання, що супроводжується посиленням еколого-деструктивного впливу житлово-комунального господарства на навколишнє середовище та поглибленням соціальних колізій у суспільстві у зв'язку з підвищенням тарифів на послуги комунальних підприємств. Саме підвищення рівня фізичного спрацювання, що супроводжується додатковими втратами у мережах води та тепла якраз і виступають чи не основним детермінантом підвищення рівня затратності, а відтак і вартості комунальних послуг, що у підсумку негативним чином впливає на соціальну безпеку суспільства, оскільки значно зростає питома вага витрат домогосподарств і підприємств на оплату комунальних послуг [8].

Стратегічні напрями модернізації та розвитку комунального господарства України

Стратегічне завдання	Зміст завдань
Удосконалення нормативно-правової бази функціонування і реформування комунального господарства	Забезпечення додаткових джерел фінансування реконструкції, капітального й поточного ремонту галузевих об'єктів; технічне переобладнання, підвищення ресурсоефективності; розвиток конкурентного середовища на ринку комунальних послуг; підвищення рентабельності функціонування та інвестиційної привабливості підприємств галузі
Створення фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки	Власні заощадження ОСББ; допомога міжнародних організацій; фінансування за лізинговими схемами; державне пільгове кредитування; кошти, одержані у рамках співтовариства
Удосконалення документальної бази нормування і стандартизації у сфері комунальних послуг	Удосконалення системи національних стандартів і норм визначення окремих складових вартості комунальних послуг; розробка нормативно-правових актів з питань нормування витрат і втрат ресурсів на підприємствах комунального господарства, спрямованих на забезпечення єдиного підходу до розрахунку норм використання матеріальних та енергетичних ресурсів
Реалізація комплексу заходів щодо переходу відносин у сфері управління комунальним господарством на ринкові засади	Подальше впровадження ефективних форм управління житловими будинками; удосконалення конкурентних умов на ринку комунальних послуг шляхом реформування діючих комунальних підприємств та залучення до надання послуг приватних підприємств, що підтвердять достатність інвестиційного потенціалу
Модернізація організаційно-економічного механізму й матеріально-технічної бази розбудови і функціонування інженерних мереж та інших об'єктів комунального обслуговування	Залучення коштів під державні гарантії для реалізації проектів модернізації житлового фонду; надання державної підтримки на здійснення заходів щодо підвищення його енергоефективності; розвиток державно-приватного партнерства у сфері передачі в оренду і концесію мереж та об'єктів комунального обслуговування

Нестача власних і бюджетних фінансових ресурсів, їх неефективне розміщення, відсутність дієвого механізму залучення позабюджетних коштів не сприяють вирішенню завдань технічного переоснащення комунальних підприємств та розвитку комунальної інфраструктури. Не налагоджена ефективна співпраця з приватними інвесторами, міжнародними фінансовими установами та донорськими організаціями, не створений сприятливий інвестиційний клімат.

Водночас високий рівень спрацювання інфраструктури надання комунальних послуг робить обтяжливою дану сферу господарювання як для державного, так і для місцевих бюджетів. Для державного бюджету в частині оплати комунальних послуг та енергоносіїв через низьку енергоефективність функціонування державних установ та організацій, а для місцевих бюджетів через високі затрати об'єктів комунальної інфраструктури на надання комунальних послуг. В умовах децентралізації особливої ваги набуває оптимізація витрат місцевих бюджетів на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, оскільки бюджетна та фіскальна децентралізація левову частку витрат на комунальну інфраструктуру переносить на місцевий рівень.

Виходячи з наявних інституціональних передумов, фізичного стану основного капіталу комунального господарства, вигод, які дає децентралізація та реформа місцевого самоврядування, політика модернізації комунального господарства має відбуватися диференційовано на різних рівнях. На загальнодержавному рівні мають закладатися фінансові та інституціональні стимули стосовно залучення комунальними підприємствами інвестиційних ресурсів приватних підприємницьких структур.

Такі стимули можуть бути закладені через внесення суттєвих змін у Закон України «Про державно-приватне партнерство», суть яких полягає в розширенні об'єктів комунального господарства, на які можуть поширюватися партнерські відносини через інституціоналізацію кластерних об'єднань та концесійного режиму користування об'єктами комунальної інфраструктури.

Також доопрацювання потребує розглянутий Верховною Радою України

Закон України «Про концесії», оскільки в існуючій редакції не прописані види діяльності та конкретні об'єкти, на які поширюється концесійний режим.

На рівні регіону, виходячи з удосконаленого інституціонального підґрунтя функціонування комунального господарства, мають розроблятися регіональні програми розвитку основних сегментів, які надають комунальні послуги, з конкретизацією форм, методів та джерел інвестиційного забезпечення. Мова йде як про вітчизняні, так і про іноземні інвестиції.

Крім фінансування капітальних інвестицій, спрямованих на модернізацію та реконструкцію об'єктів комунальної інфраструктури, комунальні підприємства мають виходити на фінансовий ринок і залучати портфельні інвестиції, які виходячи з іноземної практики, є більш мобільними, ніж реальні вкладення. Особливо важливим є програмування розвитку комунального господарства на рівні територіальної громади, оскільки в умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування саме територіальна громада стає центром тяжіння в ресурсному забезпеченні потреб комунальної сфери [5, с. 28].

На рівні територіальної громади процеси модернізації комунальної сфери отримують реальний поштовх, якщо місцева рада зможе у короткі терміни імплементувати у конкретні програми дій законодавчі акти, які стосуються поширення угод державно-приватного партнерства, зокрема концесій. Це стосується створення умов для прозорого та конкурентного конкурсу щодо визначення переможця щодо надання йому прав тимчасового користування об'єктами комунальної інфраструктури, зокрема в частині водопостачання, водовідведення, тепlopостачання та утилізації побутових відходів; встановлення термінів дії концесійного договору та інших договорів, які стосуються угод державно-приватного партнерства; визначення ставок концесійної плати та умов сплати штрафів за порушення умов угоди однією зі сторін.

Саме територіальна громада через свої представницькі органи має можливість забезпечувати спрощення порядку надання земельних ділянок для

зведення нових об'єктів комунальної інфраструктури та прискорювати процеси виготовлення землепорядної документації. Враховуючи те, що в Україні відбувається передача значної площі земель сільськогосподарського призначення державної власності, які знаходяться поза межами населених пунктів, у комунальну власність, розширюється територіальний базис для введення додаткових потужностей у сфері надання комунальних послуг. Також територіальна громада зможе використовувати отримані в комунальну власність земельні активи як заставу для отримання кредитних ресурсів під проекти модернізації та реконструкції об'єктів комунальної інфраструктури.

Але потрібного результату стосовно прискорення процесів модернізації комунального господарства можна досягти через впровадження сучасних методів антикризового менеджменту на рівні комунальних підприємств на основі застосування реінжинірингових, аутсорсингових та бенчмаркінгових технологій.

Перетворення в комунальній сфері, спрямовані на створення ринкових організаційно-фінансових механізмів реформування й модернізації комунального господарства, тісно пов'язані й навіть обумовлені пріоритетним для соціально-економічного розвитку України завданням залучення інвестицій і розвитку підприємництва, формування державно-приватного партнерства.

В умовах формування конкурентного середовища на ринку комунальних послуг зростає роль бенчмаркінгових технологій управління господарськими утвореннями, які функціонують у сфері комунального водопостачання, водовідведення, газопостачання, тепlopостачання та утилізації відходів, оскільки орієнтація на лідерів в даній галузі господарювання кореспондується із застосуванням найбільш передових прийомів стосовно підвищення рівня доступності комунальних послуг, а також їх соціальної безпечності та еколого-економічної ефективності. Орієнтація на кращі практики функціонування комунальних підприємств Західної та Центральної Європи однозначно передбачає дотримання жорстких соціальних та екологічних стандартів, які прийняті в Європейському Союзі і яких Україна незабаром змушена буде

дотримуватися як асоційований член такого міжнародного утворення [79, с. 80].

В умовах підвищення рівня фізичного спрацювання основного капіталу комунального господарства актуалізується проблема обґрунтування пріоритетів модернізації даної ланки національної економіки. Основним пріоритетом створення сприятливих інституціональних передумов для диверсифікації інвестиційного забезпечення модернізації індустрії надання комунальних послуг має стати удосконалення Законів України «Про державно-приватне партнерство» та «Про концесії», що створить додаткові канали для залучення приватних інвестицій у комунальний сектор. На регіональному та муніципальному рівні вагомим значення набуває створення прозорих умов для передачі об'єктів комунальної інфраструктури в концесію та прискорена імплементація директив Європейського Союзу, які передбачають підвищення рівня соціальної та екологічної безпеки надання комунальних послуг.

На локальному рівні запровадження реінжинірингових, аутсорсингових та бенчмаркінгових технологій дозволить прискорити процеси використання кращих іноземних практик підвищення соціальної та екологічної ефективності функціонування об'єктів комунальної інфраструктури.

Проведений аналіз поточних даних про темпи вводу в дію й обсяги реконструкції об'єктів комунального господарства дозволив спрогнозувати часовий інтервал, необхідний для повної модернізації об'єктів комунального господарства у межах 12-17 років. Існуючі темпи оновлення матеріально-технічної бази комунального господарства не відповідають потребам економіки країни. У комунальному господарстві високий рівень втрат і аварійний стан основних засобів. Втрати тепла при експлуатації енергетичного устаткування й систем теплопостачання досягають понад 40%, кількість аварій у комунальних мережах складає від 1,7 до 2,2 аварій на кожен кілометр, що в 10 разів перевищує встановлені норми. При цьому на усунення наслідків від аварій потрібно майже в 5 разів більше засобів, ніж на запобігання їм [42].

Низький рівень платежів громадян є однією з причин скорочення прибутків організаціями комунального господарства, що у свою чергу

позначається на якості послуг, що надаються ними, на фінансовому й технічному стані самих комунальних підприємств. Концепцією реформи комунального господарства передбачається в період підвищення тарифів на оплату житла й комунальних послуг справедливий розподіл фінансового навантаження серед сімей з різними прибутками. Враховуючи значну диференціацію домогосподарств за рівнем прибутків, при переході до стовідсоткової оплати витрат на надання комунальних послуг повинні дотримуватися декількох основних умов:

- досягнення бажаного рівня частки платежів населення у відсотках від реальних витрат підприємств комунального господарства повинно відбуватися поступово; повне відшкодування витрат організацій, що виробляють комунальні послуги, досягне лише впродовж декількох років і лише за умови надання соціальної підтримки окремим верствам населення;

- потрібна регламентація частки максимально допустимих витрат громадян на оплату комунальних послуг у сукупному обсязі витрат домогосподарств, що відповідає реальним споживчим сімейним бюджетам. Норма максимальних витрат не повинна перевищувати 20%;

- механізм розрахунку вартості оплати комунальних послуг, що склався в залежності від займаної житлової площі не можна визнати досконалим.

Сукупний розмір комунальних платежів населення більшою мірою залежить від кількості членів сім'ї, ніж від метражу займаного житла. Необхідно розробити нову методику розрахунку оплати послуг, що враховує кількість мешканців, площу житла, займаного сім'єю, наявність і розміри іншого житла й житлоплощу, займану понад соціальну норму. Слід розробити і брати до уваги класифікацію стандартів якості комунальних послуг, що надаються, і враховувати тип займаного житла.

Одним із важливих показників розвитку комунального комплексу регіонів України виступає рівень витрат або ресурсомісткість функціонування комунального господарства. Існує потенційна можливість значної економії ресурсів і підвищення рентабельності діяльності за рахунок упровадження

сучасних ресурсозберігаючих технологій. Цей чинник, разом з можливістю отримання постійного в довгостроковому періоді доходу від діяльності у сфері комунального господарства при середній (за світовими стандартами) нормі прибутку, повинен сприяти залученню до комунальної сфери приватного капіталу, у тому числі, від іноземних інвесторів.

3.2. Впровадження інноваційних технологій у сферу надання комунальних послуг з водопостачання та водовідведення

Аналіз сучасного стану комунального господарства в Україні свідчить про нагальну необхідність пошуку ефективних методів, підходів та інструментів, що стимулюватимуть прискорений перехід підприємств галузі до інноваційної моделі сталого розвитку.

Сьогодні у сфері комунального господарства України функціонує кілька тисяч підприємств та організацій різних форм власності, які надають населенню понад 40 видів послуг на суму понад 6 млрд. грн щороку. Тут використовується майже одна чверть основних засобів держави, зайнято 5% працездатного населення. Централізованим водопостачанням забезпечено населення всіх міст країни та 86% селищ міського типу (тобто понад 70% населення України), централізованими системами каналізації – відповідно 95 і більше як 50%. Близько 80% теплової енергії, що виробляється підприємствами комунальної енергетики (а це 72 млн Гкал), відпускається населенню та об'єктам бюджетної сфери [46].

Упровадження інноваційних технологій розвитку комунального господарства спрямовано насамперед на оптимізацію асортименту послуг відповідно до потреб населення та раціоналізацію їх використання в контексті сталого розвитку територій.

На сучасному етапі більшість підприємств галузі використовують потенціал, сформований до початку 90-х років. Фізично та морально застарілі основні засоби і технології, що оновлюються надзвичайно повільними темпами,

негативно впливають на продуктивність функціонування, якість і собівартість комунальних послуг, спричиняють перевитрати ресурсів на всіх стадіях виробництва, транспортування та доставки до кінцевих споживачів. Темпи зростання капітальних інвестицій та заробітної плати в галузі, де задіяні понад 1 млн. осіб, у 2 рази нижчі, ніж у середньому по промисловості, а отримані збитки лягають тягарем на місцеві бюджети. Все це спонукає до пошуку нових інструментів стимулювання зростання інноваційної активності підприємств, упровадження нових ресурсозберігаючих технологій, комплексну модернізацію інфраструктури та реформування систем управління відповідно до вимог часу.

У зв'язку з тим, що сектор комунального господарства є багатофункціональною системою, інноваційні технології його розвитку доцільно розглядати в розрізі основних функціональних напрямів, а саме: тепло-, енерго- і водопостачання та водовідведення, управління житловим фондом і благоустрій територій, поводження з побутовими відходами та інші види діяльності.

Однією із центральних проблем у сфері комунального господарства більшості регіонів є безперервне забезпечення населення питною водою належної якості. Сучасний стан систем водопостачання, водовідведення, очисних споруд та інших об'єктів інфраструктури водного господарства не відповідає вимогам часу через високий рівень зношеності обладнання, його аварійності, невідповідності технічного стану умовам експлуатації, обсягам попиту та природному потенціалу територій щодо забору води [77].

Відповідно до даних Міністерства розвитку громад та територій за станом на кінець 2021 р. послугами централізованого водопостачання на 100% забезпечено населення міст лише у трьох областях (Київській, Одеській, Херсонській) та м. Київ. В окремих областях, серед яких Рівненська, Чернівецька, Івано-Франківська, послугами централізованого водопостачання забезпечено менше 85% мешканців. Середній рівень забезпечення центральним водопостачанням селищ міського типу становить 42,3%, а сіл – від 79 (Одеська область) до 1,6 % (Тернопільська).

У більшості регіонів, окрім Волинської, Рівненської, Харківської та м. Київ, не створено умови для цілодобового водопостачання населення. В окремих областях (Черкаській, Закарпатській, Дніпропетровській та Сумській) рівень цілодобового постачання води для населення не перевищує 30% [46].

Проведений експертами Українського центру водно-екологічних проблем технічного стану аналіз стану систем централізованого водопостачання та водовідведення дав змогу систематизувати основні проблеми в галузі (табл. 3.1), розв'язання яких потребує комплексної модернізації з урахуванням сучасних досягнень науки і техніки.

Таблиця 3.1

Технічний стан систем централізованого водопостачання в Україні

Основна проблема	Характеристика технічного стану	Напрямок модернізації
Джерела водопостачання	Великий термін експлуатації підземних джерел (понад 40-45 років), що негативно впливає на якість води. Низька якість вод, зібраних із поверхневих джерел	Будівництво нових свердловин. Упровадження нових технологій очищення, у тому числі знесолювання. Використання сучасних реагентів
Транспортування та розподіл води	Надлишкова потужність встановленого насосного обладнання. Завищені порівняно з потребами обсяги перекачуваної води. Низькі коефіцієнти корисної дії робочих агрегатів. Зношеність технологічного обладнання. Відсутність приладів обліку перекачуваної води. Перевищення термінів експлуатації у 24 % водогонів. Значний рівень аварійності	Оптимізація потужностей насосного обладнання відповідно до потреб населення ОТГ. Заміна труб у водогонях на труби, виготовлені із сучасних матеріалів. Заміна насосного обладнання. Упровадження інформаційних технологій обліку та регулювання процесів водопостачання. Модернізація (зміна обладнання) насосних станцій
Втрати води	Збільшення втрат води у мережах на 45 % при зменшенні обсягів її споживання на 35 %. Відсутність зонування розподільчої мережі за оптимальним тиском, що обумовлює надлишкові тиски на вводах до будинків	Упровадження систем обліку води на основних етапах її постачання до кінцевих споживачів. Забезпечення зонування розподільчої мережі за оптимальними тисками

Енергоспоживання	Невідповідність між проектною та фактичною продуктивністю насосного обладнання. Низький рівень ККД насосних агрегатів. Надлишкові обсяги підйому і перекачування (на всіх стадіях) води	Упровадження енергозберігаючих приладів і технологій. Заміна застарілого обладнання насосних станцій
------------------	---	---

Окреслені проблеми системи водопостачання характерні майже для всіх населених пунктів. Проте є певні відмінності між системами водопостачання та водовідведення як у розрізі регіонів, так і населених пунктів, що повинні враховуватися у процесі проектування модернізації комунального господарства.

Наведено основні показники технічного стану та ефективності роботи систем централізованого водопостачання у розрізі регіонів України (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники технічного стану та ефективності функціонування систем централізованого водопостачання в регіонах України, 2020-2021 рр.

Регіон, область	Непродуктивні втрати води у системах водопостачання, % від піднятої			Витрати електроенергії у системах водопостачання, млн кВтгод/рік			Частка аварійних та ветхих водопровідних мереж,%		
	2020	2021	приріст, %	2020	2021	приріст, %	2020	2021	приріст, %
Вінницька	36,7	37,2	0,5	40,2	41,1	2,2	34,9	29,8	-5,1
Волинська	29,7	28,6	-1,1	16,2	15,9	-2,2	48,7	46,5	-2,2
Дніпропетровська	31,9	30,7	-1,2	255,3	250,7	-1,8	38,7	37,4	-1,3
Донецька	39,2	41,2	2,0	678,0	681,4	0,5	56,1	54,6	-1,5
Житомирська	49,2	50,1	0,9	28,2	27,0	-4,3	30,8	30,0	-0,8
Закарпатська	50,6	48,4	-2,2	25,3	24,5	-3,2	15,2	12,3	-2,9
Запорізька	40,1	36,2	-3,9	86,9	86,2	-0,8	35,0	33,1	-1,9
Івано-Франківська	47,6	46,2	-1,4	16,2	16,6	2,3	29,1	24,7	-4,4
Київська	38,4	28,0	-10,4	69,8	67,8	-2,8	16,5	14,2	-2,3
Кіровоградська	37,9	38,5	0,6	43,6	42,2	-3,3	49,4	47,6	-1,8
Луганська	46,1	30,9	-15,2	80,3	82,3	2,5	63,9	58,9	-5,0
Львівська	41,2	43,3	2,1	132,1	133,8	1,3	51,6	49,7	-1,9
Миколаївська	33,3	40,7	7,4	38,5	37,1	-3,6	25,9	20,2	-5,7
Одеська	38,7	30,7	-8,0	163,2	166,6	2,1	38,5	37,5	-1,0

Продовж. табл. 3.2

Полтавська	20,4	39,0	18,6	52,3	51,2	-2,1	29,9	29,0	-0,9
Рівненська	27,7	25,5	-2,2	37,8	36,4	-3,8	23,8	18,7	-5,1
Сумська	28,6	29,8	1,2	22,1	29,4	33,0	26,9	18,7	-8,2
Тернопільська	49,3	27,9	-21,4	18,3	16,5	-9,8	37,3	34,4	-2,9
Харківська	29,2	48,3	19,1	268,0	266,2	-0,7	48,3	46,1	-2,2
Херсонська	27,2	30,6	3,4	245,0	250,7	2,3	38,8	36,3	-2,5
Хмельницька	29,1	28,3	-0,8	39,2	38,5	-1,8	39,2	35,8	-3,4
Черкаська	27,2	29,6	2,4	22,1	23,8	7,5	33,9	29,5	-4,4
Чернівецька	60,6	56,7	-3,9	32,3	32,7	1,4	45,2	27,6	-17,6
Чернігівська	19,5	19,1	-0,4	16,3	17,4	6,7	35,0	34,0	-1,0
М. Київ	27,3	29,1	1,8	152,3	156,4	2,7	44,9	44,5	-0,4

Так, 2021 р. середній рівень непродуктивних витрат води по регіонах становив 35,8 %, що на 0,5 % нижче, ніж попереднього. Найбільші обсяги витрат води в системах водопостачання (понад 50%) спостерігалися у Чернівецькій (56,7) і Житомирській (50,1%) областях; понад 40 % у Харківській (48,3), Закарпатській (48,4), Івано-Франківській (46,2), Львівській (43,3), Донецькій (41,2) та Миколаївській (40,7); найменші – Чернігівській (19,1) та Рівненській (25,5%) областях [41].

Аналізуючи зміни щодо непродуктивних витрат 2021 р. порівняно з 2020 р., слід зазначити, що в окремих областях протягом року їх обсяги скоротилися більше ніж на 10%, зокрема внаслідок установлення будинкових та поквартирних лічильників, а також заміни частини обладнання насосних станцій. До таких належать Тернопільська (на 21,4%), Луганська (15,2) та Київська (10,4%) області. Зростання обсягів непродуктивних витрат води спостерігається в Полтавській (на 18,6%), Харківській (19,1) та Миколаївській (7,4%) областях.

Статистичні дані свідчать про значні диспропорції серед регіонів щодо витрат електроенергії в системах водопостачання. Загалом в Україні у системах централізованого водопостачання 2021 р. витрачено 2 377,9 млн кВтгод електроенергії, що в середньому на 0,5% більше порівняно з попереднім роком.

Різниця між максимальною та мінімальною енергоємністю систем водопостачання в регіонах перевищує 665,6 млн кВт год. Найбільше витрат електроенергії на забезпечення в Донецькій (681,4), Харківській (266,2), Дніпропетровській (250,69), Одеській (166,6), Львівській (133,81) областях та м. Київ (156,4 млн кВт год.). Відносно низькі витрати енергій в системах водопостачання спостерігаються переважно в західних областях – Волинській (15,85), Тернопільській (16,5), Івано-Франківській (16,58 млн кВтгод.) [41].

Високі витрати енергії в системах водопостачання характерні для великих промислових районів зі значною кількістю населення та розміщеними виробництвами, що потребують води. Проте частково вони спричинені старінням основних засобів водопровідно-каналізаційного господарства. За даними обласних адміністрацій, найбільша питома вага (понад 50 %) аварійних та ветхих водопровідних мереж у Луганській та Донецькій областях, у п'яти областях, серед яких Волинська, Львівська, Харківська та м. Київ, цей показник коливався від 40 до 50 %, а у Вінницькій, Миколаївській, Сумській та Закарпатській областях він найнижчий - 30 %.

Позитивним є незначне зниження середньої частки ветхих та аварійних систем водопостачання 2021 р. порівняно з попереднім (на 9,2%), що відбулося внаслідок заміни або модернізації окремих систем. Серед лідерів щодо здійснення процесів модернізації в галузі протягом 2021 р. є Чернівецька область, де оновлено та модернізовано 17% водопроводів з тих, що потребували заміни [41].

Упровадження інноваційних технологій у системи водопостачання та водовідведення територіальних громад потребує комплексного стратегічного планування розвитку територій, визначення відповідності поточного стану водопровідних та каналізаційних мереж тому рівню, який забезпечить безперебійне постачання якісної води відповідно до реальних потреб населення. Важливими завданнями в цьому контексті є:

- заміна морально застарілого і технічно зношеного обладнання в системах на нові прилади з високим коефіцієнтом корисної дії, що дасть змогу

оптимізувати тиск подачі води в будинки, підвищити енергоефективність водопостачання та знизити рівень аварійності мережі в цілому;

- підвищення якості питної води шляхом модернізації очисних споруд, упровадження нових технологій очищення, підвищення санітарного контролю в зонах водозабору, заміни ветхих трубопроводів;
- розрахунок водного балансу для визначення реальних обсягів стічних води та необхідних потужностей насосного обладнання;
- модернізація систем аерації;
- упровадження нових технологій очищення піднятих та стічних вод.

Зважаючи на сучасний стан інфраструктури водного господарства, одним із першочергових завдань у процесі розвитку об'єднаних територіальних громад є оцінка стану водозабезпечення територій, розроблення генеральних планів водопостачання і водовідведення відповідно до потреб населення та наявних природних акваторій, формування ефективних механізмів упровадження інноваційних ресурсо- та енергозберігаючих технологій у галузі.

3.3. Особливості регулювання комунального господарства в сфері водопостачання та водовідведення

Збереження водних ресурсів, покращення їх якості є невід'ємною частиною стратегії сталого водокористування. В «Порядку денному на XXI століття» визначено загальну мету «...забезпечення адекватного постачанням якісною водою всього населення планети, зберігаючи гідрологічні, біологічні і хімічні функції екосистем, корегуючи діяльність людини до можливостей природи...».

Екологічні вимоги до розвитку водогосподарського комплексу (ВГК) мають забезпечувати охорону водоресурсних джерел, раціональне використання водних ресурсів, збереження біорізноманіття; підвищення безпеки при використанні токсичних хімічних речовин, вирішення проблеми відходів.

Комплексний підхід управління прісними водними ресурсами повинен охоплювати всі джерела поверхневих і підземних вод із урахуванням їх якісних і кількісних аспектів; багатоцільове використання водних ресурсів для водопостачання і санітарії, сільського господарства, промисловості, транспорту; охорону та економічну оцінку водних джерел; плату за експлуатацію та використання; міжнародне співробітництво в рамках транскордонних водних ресурсів.

Комунальне водозабезпечення безпосередньо пов'язане зі споживанням води населенням міст і селищ міського типу, підприємствами побутового і комунального господарства, сфери обслуговування населення. Сюди відноситься також вода, що споживається промисловими об'єктами безпосередньо з місцевого водопроводу.

В Україні централізованим питним водопостачанням забезпечено понад 70% населення України, а системи водовідведення є у 432 міста та 497 селищ міського типу (станом на 2020 рік), проте ці системи не відповідають сучасному рівню [77].

В загальному об'ємі водоспоживання комунальне господарство вважається незначним споживачем, використовуючи, за даними Держводгоспу України, біля 18% загальних об'ємів води, проте особливістю тут є високі вимоги до якості води та безперервність водозабезпечення.

Середнє питоме водоспоживання на одного жителя в Україні складає 232-363 л/добу при середньому нормативному показнику в країні 300 л/добу, і перевищує аналогічні показники розвинутих країн у 1,5-3 рази. Слід указати, що суттєвим резервом економії є зниження споживання для промислових потреб води питної якості з комунальних водопроводів, яке складає в державі 30-35%.

Значна частина забраної води у водозабезпеченні після використання повертається, після очищення або без нього, в гідрографічну мережу у вигляді стічних вод. Основна частина поверхневих втрат складається з втрат води на випаровування, витоків у водопровідній мережі, при поливах зелених

насаджень вулиць, зон відпочинку, присадибних ділянок тощо. Безповоротні втрати тут складають 13% загальних обсягів безповоротного водоспоживання, втрати ж води в системах водопостачання житлово-комунального господарства сягають 30-40%, у деяких регіонах перевищують 50%.

Забруднення джерел питного водопостачання при неефективній роботі водопровідних очисних споруд є причиною погіршення якості питної води, що створює серйозну небезпеку для здоров'я населення, обумовлює високий рівень захворюваності кишковими інфекціями, гепатитом, збільшує ризик впливу на організм людини канцерогенних та мутагенних факторів.

Відставання України від розвинутих країн за показником середньої тривалості життя та висока смертність певною мірою пов'язані зі споживанням недоброякісної питної води. За останні роки істотно погіршилася якість води в основних джерелах централізованого водопостачання, що обумовлено незадовільною водогосподарською діяльністю, забрудненням річкового стоку і підземних водоносних горизонтів органічними сполуками, фенолами, нітратами, нафтопродуктами, патогенними мікроорганізмами тощо.

У 260 населених пунктах країни питна вода за окремими фізико-хімічними показниками взагалі не відповідає вимогам стандартів. 28 міст і 392 селищ України не мають централізованих систем каналізації. Через перенавантаження і неефективну роботу очисних споруд щодоби скидається майже 3,4 млн. м³ недостатньо очищених і 320 тис. м³ неочищених стічних вод, тобто майже третина всіх господарсько-побутових стоків. Каналізаційні споруди в країні не відповідають сучасним вимогам.

Однією з головних причин є високий рівень фізичного зносу основних фондів житлово-комунального господарства, що в середньому складав 60% на середину 2010-х років і за прогнозами цей відсоток досягне 80% до 2025 року.

Майже повністю припинилося будівництво і введення в експлуатацію нових потужностей, а також реконструкція діючих споруд і мереж водопровідно-каналізаційного господарства. Величезні втрати та надмірне споживання води спостерігаються і при несправності сантехніки та відсутності

лічильників на споживання води в квартирах і будинках громадян.

У 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив і подав до Верховної Ради проект Закону України «Про Загальнодержавну цільову соціальну програму «Питна вода України» на 2022 - 2026 роки» [58]

Метою Програми проголошувалося забезпечення прав громадян на достатній життєвий рівень та екологічну безпеку шляхом забезпечення якісною питною водою в необхідних обсягах та відповідно до встановлених нормативів щодо якості питної води, забезпечення розвитку та реконструкції систем централізованого водопостачання та централізованого водовідведення населених пунктів України.

Оптимальним варіантом розв'язання проблеми передбачалась реалізація державної політики у сфері питної води та питного водопостачання щодо розвитку та реконструкції систем централізованого водопостачання та централізованого водовідведення; доведення якості питної води до нормативних вимог, забезпечення населених пунктів якісним, безпечним для здоров'я людини централізованим водопостачанням, зокрема шляхом переходу до водопостачання із підземних джерел.

Проблему передбачається розв'язати шляхом:

- будівництва водозабірних споруд із застосуванням новітніх технологій, призначених для задоволення потреб споживачів у питній воді, відповідно до встановленого режиму зон санітарної охорони з метою забезпечення населених пунктів якісним, безпечним для здоров'я людини централізованим водопостачанням;
- будівництва водопровідних та очисних споруд водовідведення із застосуванням новітніх технологій з метою зменшення обсягів неочищених стічних вод, що скидаються у джерела питного водопостачання, а також утилізації осадів;
- будівництва та впровадження станцій (установок) доочищення питної води із застосуванням новітніх технологій;
- будівництва водопровідних мереж та мереж водовідведення;

– створення лабораторій контролю якості питної води та лабораторій контролю стічних вод, оснащених сучасним контрольно-аналітичним обладнанням.

Нажаль, цей проект, який визначав основні перспективи розвитку водопостачання в Україні на наступний період, так і залишився проектом. Це негативно позначилось на розробці і прийнятті відповідних програм на регіональному рівні, позбавивши процес необхідного нормативно-правового підґрунтя.

Тому на Дніпропетровщині процес унормування проблеми водопостачання фактично зупинився у 2020 р, коли закінчився термін дії регіональної програми «Питна вода Дніпропетровщини», розрахованої на 2006 – 2020 рр. [44]

Водопровідне господарство Дніпропетровської області експлуатує 13,9 тис. км водопровідних мереж, 29 од. водоочисних споруд, 107 од. насосних станцій та 230 водозаборів з поверхневих та підземних джерел. Обсяг виробленої питної води за 2021 р. є другим в Україні і становить 355 млн куб. м.

На кінець 2021 року 77 тис. (2,2%) мешканців області залишаються без централізованого водопостачання. Найбільше їх проживає в Нікопольському та Синельниківському районах.

На сьогоднішній день 1432 км (40%) магістральних водоводів перебувають в аварійному стані. Втрати на цих водоводах сягають 60%, це є причиною руйнування та підтоплення територій.

Залишається потреба у встановленні ще 564 станцій доочищення води: 77 – в медичних закладах, 487 – в закладах освіти.

Із 107 насосних станцій (у т.ч. 40 найбільш потужних) – 28 оснащені автоматизованими системами управління, які дозволили зменшити частку електроенергії в собівартості виробництва води до 30% [44].

Питома вага електроенергії на транспортування 1 м³ води решти насосних станцій сьогодні становить 60%. Цей показник у 2,5 рази більше, ніж у розвинених країнах Європи [44].

Ураховуючи те, що ці заходи є швидкоокупними, доцільно залучення пільгових кредитних ресурсів, які пропонуються міжнародними фінансовими організаціями.

У загальному балансі виробництва води області 27% становлять підприємства спільної власності територіальних громад області, у т.ч.:

- КП ДОР «Аульський водовід» (обсяг реалізації – 75399 тис. м³/рік);
- КП «Марганецьке ВУВКГ» ДОР» (обсяг реалізації – 8380 тис. м³/рік);
- КП «Жовтоводський водоканал» ДОР» (обсяг реалізації – 1728 тис.м³/рік);
- КП «Верхньодніпровське ВУВКГ» ДОР» (обсяг реалізації – 714 тис.м³/рік);
- КП «Межівський комунсервіс» ДОР» (обсяг реалізації – 74 тис. м³/рік);
- КП «Новомосковськ водоканал» (обсяг реалізації – 1758,839 тис.м³/рік).

Так, комунальне підприємство «Новомосковськ водоканал» Новомосковської міської ради, подає воду у м. Новомосковськ по водогону протяжністю 22,1 км від водопровідних мереж м. Дніпропетровська.

Якість води КП «Новомосковськ водоканал» контролює хіміко-бактеріологічна лабораторія, яка здійснює щоденний виробничий контроль безпечності та якості питної води [45].

Прикладом реалізації муніципально-приватного партнерство на території Дніпропетровської області є ТОВ «КОМСІТІ», яке, використовуючи мережі КП «Новомосковськ водоканал», водозабірну свердловину, розташовану у с. Піщанка та три свердловини у с. Знаменівка, здійснює постачання води питної якості населенню та підприємствам смт. Меліоративне, сіл Піщанка,

Знаменівка, Орлівщина, смт. Гвардійське та Черкаське Новомосковського району, а також відведення від населених пунктів стічних вод. Кількість населення, якому підприємство подає воду складає 21380 чол.

Тому, для вирішення проблеми водопостачання і водовідведення у Дніпропетровській області потрібно:

- побудувати системи централізованого водопостачання до населених пунктів, мешканці яких забезпечуються привізною водою;
- провести реконструкцію магістральних водоводів, втрати води в яких перевищують 25–30%;
- встановити станції доочищення питної води в закладах соціальної сфери;
- модернізувати насосні станції із впровадженням енергозберігаючих технологій;
- технічне переоснастити підприємства водопровідно-каналізаційного господарства спільної власності територіальних громад області.

Виконання цих заходів дозволить:

- забезпечити якісне централізоване водопостачання 35 тис. мешканцям області, які використовували привізну воду;
- вдвічі зменшити втрати води в магістральних водоводах;
- на 11% зменшити витрати електроенергії на виробництво питної води [47].

Запропоновані заходи є першочерговими та дозволять суттєво зменшити аварійність у роботі водопровідного комплексу, привести витрати на виробництво води до нормативних вимог, забезпечити безперебійним та стабільним водопостачанням споживачів області.

Тому розвиток водогосподарського комплексу Дніпропетровської області має відповідати сучасним соціально-економічним і екологічним вимогам.

Економічні вимоги передбачають:

- реалізацію заходів, спрямованих на вдосконалення територіально-

галузевої структури і технологій водокористування;

- забезпечення якісною питною водою і збереження здоров'я населення;

- сприяння розвитку регіону на засадах сталості; розбудову міжнародного співробітництва в галузі використання і охорони водного фонду;

- врахування екологічних обмежень і вимог при прийнятті рішень.

Існує багато можливостей знизити, в окремих випадках повністю ліквідувати втрати і нераціональне використання води, і як наслідок, наблизити управління водними ресурсами до сталого водокористування.

Для цього необхідно:

- підвищити ефективність управління процесами водоспоживання за рахунок проведення комплексу заходів щодо здійснення проектування і управління системою водозабезпечення;

- покращення нормування, обліку і контролю за водокористуванням;

- перебудова існуючих форм і методів роботи, а саме, кардинальні зміни в ціноутворенні, організації звітності, системі організації праці робітників галузі;

- перебудувати свідомість управлінців, водокористувачів, громадськості в цілому [47].

Сьогодні необхідні кардинальні зміни існуючої системи управління на Дніпропетровщині в галузі водного господарства на користь сталості. Ці сталі підходи мають базуватись на принципах установленні рівноваги між задоволенням потреб населення і галузей господарства, та обмеженням їх використання, загалом зменшення навантаження на можливості природи.

У цілому ж, формування організаційно-економічного механізму переведення водопостачання та водовідведення на модель сталого розвитку можна структурувати за такими основними блоками:

- розроблення сучасного механізму раціонального водокористування через посилення ролі фіскальних регуляторів;

- повноцінний запуск формування інституту приватної власності;

– інституціоналізація нових форм кредитування та системи розрахунків із метою підтримання водокористувачів на початкових етапах організації бізнесової діяльності;

– перенесення центру ваги регулювання розвитку водного господарства на регіональний рівень.

Саме ці заходи мають сприяти переходу на модель сталого розвитку, забезпечити узгодження сучасних і перспективних пріоритетів водокористування, сприяти імплементації господарського використання водних ресурсів у дієвий чинник соціально-економічного піднесення та бути ефективним чинником підвищення добробуту населення.

Необхідним також є розробка індикаторів стану, впливу та реагування стосовно водних ресурсів, і, як результат, – розробка плану ведення водопостачання та водовідведення на засадах сталого розвитку, взявши до уваги особливості кожного регіону, з пріоритетністю соціальної сфери водокористування.

Важливим є формування свідомості громадян, спрямованої на стале водокористування.

Впровадження такого плану потребує тісної взаємодії всіх гілок влади з громадськістю, оскільки ідея сталого водокористування носить, перш за все, характер домінуючої соціальної складової: для задоволення потреб, покращення здоров'я та підвищення добробуту кожного.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки і запропонувати такі рекомендації:

1. Комунальні ресурси становлять сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, які перебувають у власності територіальної громади та використовуються для забезпечення її життєдіяльності і задоволення потреб місцевого населення. Функціонування системи місцевого самоврядування забезпечує ефективне управління та розпорядження цими ресурсами і створює передумови комплексного розвитку комунального господарства.

Комунальне господарство є сукупністю підприємств, які складають самостійну галузь системи життєзабезпечення громади. Цей термін вживається для означення сукупності споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства. Комунальне господарство передусім забезпечує надання послуг, що забезпечують життєдіяльність громади.

Управління комунальним господарством здійснюється на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному та муніципальному.

Комунальні послуги – це діяльність з надання послуг населенню відповідними структурами органів місцевого самоврядування, комунального господарства, пов'язаних з підтримкою та забезпеченням побутових умов у місцях домашнього перебування людей, наприклад, водозабезпечення, теплозабезпечення тощо.

2. Розвиток співробітництва територіальних громад є ефективним антикризовим інструментом, який дає змогу нівелювати та мінімізувати наслідки кризових явищ у сфері комунальних послуг, активізувати процеси реформування, реструктуризації та модернізації комунальної сфери завдяки

конкурентним перевагам, що формують синергетичний ефект у сфері життєзабезпечення.

Головним принципом модернізації комунального комплексу територіальної громади є впорядкування інтересів зацікавлених сторін через процес розвитку їх співробітництва.

3. В Україні створена розвинена нормативно-правова база, що регулює відносини у сфері надання комунальних послуг. Наразі діє чотириланкова система ієрархічно розташованих нормативно-правових актів, що включає: Конституцію України, законодавчі акти, підзаконні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, рішення органів місцевого самоврядування.

Нагальною потребою є створення умов для здійснення громадського контролю за діяльністю уповноважених державних і муніципальних суб'єктів.

4. Завданням влади в реформуванні комунального господарства є відрегулювати процесу взаємодії всіх учасників ринку, насамперед споживачів, потім – компанії, що управляють, і, нарешті, постачальники послуг. Не менш важливими суб'єктами є органи державної влади і місцевого самоврядування.

Отже, для розвитку цього виду економічної діяльності необхідно вдосконалювати нормативно-правові та фіскальні умови створення й функціонування малих підприємств комунального господарства, спростувати доступ до їх реєстрації, оптимізувати напрями фінансування на основі формування ефективної тарифної політики.

Важливою проблемою реалізації реформи на всіх рівнях, зокрема муніципальному, є відсутність стратегії, цільових показників та єдиної системи моніторингу ефективності функціонування комунальної сфери. Інформація, що використовується для звітності, носить повеневий та різносторонній характер та унеможливорює аналіз ефективності дій у цій сфері.

5. Останнім часом активізувався пошук ефективних форм партнерства між комунальним та приватним сектором, відповідно до яких місцеві влади можуть управляти самостійно (пряме адміністративне управління) або

доручити управління приватному підприємству на основі визначених умов (делеговане управління об'єктами комунального сектору на основі договорів на управління, оренди, концесії тощо).

Відповідно до чинного законодавства існують різні можливості налагодження партнерських взаємовідносин із більшістю стейкхолдерів, а саме:

- розвиток взаємовідносин державно-приватного партнерства ;
- використання електронних платформ, які ґрунтуються на принципах цифровізації та платформної економіки;
- договір на виконання робіт,
- контракт на управління підприємством,
- оренда,
- концесія,
- приватизація;
- кластеризація комунальних послуг.

6. Важливими напрямками реформування механізму фінансового забезпечення сфери комунального господарства є:

- зміна організаційно-правових відносин, формування конкурентного ринку комунальних послуг;
- підвищення інвестиційної привабливості галузі шляхом створення нормативно-правового захисту, економічних механізмів мотивації інвесторів та гарантування їх прав;
- формування системи комунального кредитування та мережі комунальних банків;
- розвиток системи державно-приватного та муніципально-приватного партнерства.

Вирішення проблем фінансування підприємств комунального господарства лежить у площині формування децентралізованих підходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості галузі як для внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, розвитку форм державно-приватного та муніципально-приватного партнерства, формування мережі комунальних

банків, активізації співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, удосконалення механізмів залучення коштів у пріоритетні напрямки розвитку комунального господарства.

7. Стратегічними напрями модернізації та розвитку комунального господарства України пропонується визначити:

- удосконалення нормативно-правової бази функціонування і реформування комунального господарства;
- створення фінансово-інвестиційного механізму державної підтримки;
- удосконалення документальної бази нормування і стандартизації у сфері комунальних послуг;
- реалізація комплексу заходів щодо переходу відносин у сфері управління комунальним господарством на ринкові засади;
- модернізація організаційно-економічного механізму й матеріально-технічної бази розбудови і функціонування інженерних мереж та інших об'єктів комунального обслуговування;
- залучення інвестицій і розвитку підприємництва, формування державно-приватного партнерства.

8. Безперебійне постачання якісної води відповідно до реальних потреб населення можливе в разі:

- заміни морально застарілого і технічно зношеного обладнання в системах на нові прилади з високим коефіцієнтом корисної дії, що дасть змогу оптимізувати тиск подачі води в будинки, підвищити енергоефективність водопостачання та знизити рівень аварійності мережі в цілому;
- підвищення якості питної води шляхом модернізації очисних споруд, упровадження нових технологій очищення, підвищення санітарного контролю в зонах водозабору, заміни ветхих трубопроводів;
- розрахунку водного балансу для визначення реальних обсягів стічних води та необхідних потужностей насосного обладнання;
- модернізації систем аерації;

- упровадження нових технологій очищення піднятих та стічних вод.

Зважаючи на сучасний стан інфраструктури водного господарства, одним із першочергових завдань у процесі розвитку об'єднаних територіальних громад є оцінка стану водозабезпечення територій, розроблення генеральних планів водопостачання і водовідведення відповідно до потреб населення та наявних природних акваторій, формування ефективних механізмів упровадження інноваційних ресурсо- та енергозберігаючих технологій у галузі.

9. Формування механізму переведення водопостачання та водовідведення на модель сталого розвитку можна структурувати за такими основними блоками:

- розроблення сучасного механізму раціонального водокористування через посилення ролі фіскальних регуляторів;
- повноцінний запуск формування інституту приватної власності;
- інституціоналізація нових форм кредитування та системи розрахунків із метою підтримання водокористувачів на початкових етапах організації бізнесової діяльності;
- перенесення центру ваги регулювання розвитку водного господарства на регіональний рівень.

Впровадження такого плану потребує тісної взаємодії всіх гілок влади з громадськістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безуглий Д. Г. Координаційне забезпечення проектно орієнтованого управління розвитком об'єднаних територіальних громад в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 2. С. 155–160.
2. Безуглий Д. Г., Шаров Ю. П. Проектний підхід в управлінні розвитком та співробітництвом укрупнених територіальних громад. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 9(23). С. 64–71.
3. Безус В. О., Чикаренко І. А. Розвиток житлово-комунального господарства та інфраструктури міста: теоретико-концептуальний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 2. С. 137–141.
4. Борщ Г. А. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ, 2017. 107 с.
5. Бриль М. Успішна територіальна громада: будуємо разом. Харків : Фактор, 2018. 128 с.
6. Бриль М. С., Пивавар І. В. Управління житлово-комунальним господарством міста: системно-імітаційний підхід. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. URL : <https://cutt.ly/N1Z9FOL>
7. Бубенко П. Т., Покуца І. В., Ващенко В. А. Трансформація процесу управління комунальними підприємствами через розвиток державно-приватного партнерства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. Вип. 3. С. 20–23.
8. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад : навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, Київ : ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 256 с.
9. Величко В. В., Гайдено С. М. Наукові складники розробки стратегії розвитку підприємств житлово-комунального господарства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 19. С. 57–64.
10. Гавриличенко Є. В. Заходи з управління житлово-комунальним

господарством на основі узгодженості інтересів. *Молодий вчений*. 2015. № 3(1). С. 53–57.

11. Гайденок С. М. Діагностика діяльності підприємств житлово-комунального господарства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4(72). С. 84–91.

12. Гончарук В. В. Еволюція управління житлово-комунальним господарством регіону. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 5(90). С. 45–51.

13. Градобоева Є. С. Шляхи удосконалення економіко-правового забезпечення регулювання діяльності підприємств міського господарства - виконавців житлово-комунальних послуг. *Економіка та право*. 2019. № 2. С. 133–142.

14. Гуськова І. Б. Система управління комунальною власністю. *Ефективність державного управління*. 2020. Вип. 35. С. 229–235.

15. Децентралізація дає можливості. URL : <https://decentralization.gov.ua/areas>.

16. Діяльність територіальних громад у сфері житлово-комунального господарства. URL : <http://dgkg.gov.ua/index.php?id=15499&tp=1> &pg.

17. Драган І. О. Підходи до вирішення проблеми державного управління процесами модернізації житлово-комунального господарства в Україні. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2021. № 1. С. 30–41.

18. Дубас А. О., Новікова Л. А. Механізм інвестування підприємств житлово-комунального господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 11. С. 35–38.

19. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

20. Зерова О.Н. Можливості застосування концесійного механізму стимулювання інвестиційної діяльності в сфері ЖКГ. *Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ*. 2014. № 4. . 190–

203.

21. Зубко О. Можливості впровадження зарубіжного досвіду управління сектором ЖКГ в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2019. № 1(9). С. 218–221.

22. Килимник І.І. Практичні проблеми в галузі ЖКГ та шляхи їх вирішення. *Open Journal System*. 2015. № 1. С. 48–50.

23. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади. Київ : ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 396 с.

24. Кіндзюр О. С. Методологічний підхід до комплексної оцінки житлово-комунального господарства. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 122–129.

25. Кіпенко М. Житлово-комунальне господарство України: проблеми моніторингу стану реформування і розвитку. *Державне управління і місцеве самоврядування*. 2021. Вип. 3(14). С. 149–153.

26. Клебанова Т. С., Рудаченко О. О. Прогнозування показників фінансової діяльності підприємства житлово-комунального господарства за допомогою адаптивних моделей. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 143–148.

27. Козаченко Ю. В. Співробітництво територіальних громад у межах інфраструктурної трансформації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 67–71.

28. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

29. Коляда Т. А. Нормативно-правове регулювання відносин в сфері надання житлово-комунальних послуг в Україні. *Комунальне господарство міст*. 2020. № 113. С. 45–52.

30. Концепція розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 1184-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1184-2009->

%Б1%80.

31. Коцюба О.Ю. Інструменти фінансового забезпечення діяльності підприємств житлово-комунального господарства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2017. Вип. 17. С. 65–71.

32. Крейдич І., Наконечна О., Устінов Д. Кластерний підхід до фінансово-економічного регулювання тарифної політики на послуги житлово-комунального господарства. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3946>.

33. Крилова І. І. Система нормативно-правових актів у сфері водопостачання та водовідведення. Ефективність та реалізація. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7. № 1-2. С. 14–26.

34. Куц Я. В. Державне управління у сфері надання житлово-комунальних послуг: аспекти теорії і практики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 9. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1130>.

35. Лук'янов В.І. Регіональні аспекти державного регулювання розвитку житлово-комунального господарства. *Соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 120–124.

36. Матвіїшин Є. Г., Фабрика Ю. М. Напрями удосконалення регулювання тарифів на послуги в житлово-комунальному господарстві. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1-2(2). С. 17–23.

37. Мекшун Л. М. Сучасні тенденції реформування управління житлово-комунальним господарством України в умовах децентралізації. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 1(5). С. 30–36.

38. Мельникова М. В., Тарасевич О. В., Нестеров Г. Г. Моделювання взаємовідносин міжміськими ККП та партнерами (з урахуванням наявної господарської компетенції). *Математичне моделювання в економіці*. 2015. № 2. С. 65–73.

39. Методологія планування регіонального розвитку в Україні: інструмент

для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації: проект Європейського Союзу «Підтримка політики регіонального розвитку України». URL : https://regionet.org.ua/files/04.RD_Strategies_Methodology_Kashevskyi-UA.pdf.

40. Нагорна О. В. Система фінансового забезпечення підприємств житлово-комунального господарства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2021. Вип. 9. С. 665–668.

41. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2018 році. URL : <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/Proekt-Nats.-dop.-za-2018.pdf>.

42. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

43. Офіційний сайт Дніпровської міської ради. URL : <https://dniprorada.gov.ua/uk>

44. Офіційний сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації. URL : <https://adm.dp.gov.ua/>

45. Офіційний сайт комунального підприємства «Новомосковськ водоканал» URL : <https://novvod.dp.ua/ua>

46. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад і територій. URL : <https://www.minregion.gov.ua/about/>

47. Офіційний сайт ТОВ «КОМСІТІ» URL : <https://clarity-project.info/tenderer/40131916>

48. Панасенко І.О. Житлово-комунальне господарство як об'єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. 2020. Вип. 3. С. 262–273.

49. Парубець О. М., Сугоняко Д. О., Краснянська Ю. В. Напрями вдосконалення механізму фінансування житлово-комунального господарства України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3 (08). С. 302–306.

50. Пелехатий А. О., Патицька Х. О. Міська агломерація як механізм

взаємодії територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30(69). № 3. С. 116–123.

51. Пінь А. М. Концепція розумного міста в контексті розвитку інноваційного управління. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 4(132). С. 114–118.

52. Поняття комунальної власності. Історія формування комунальної власності в Україні. URL : <https://cutt.ly/2YioIUW>

53. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України від 09.07.2010 р. № 2479-УІ. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2479-17#Text>.

54. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2402-УІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

55. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5.02.2015 р. № 157-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

56. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.09. 2017 р. № 2189-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text>.

57. Про загальнодержавну цільову програму «Питна вода України на 2011-2020 роки» : Закон України від 20.10.2011 р № 3933-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-15#Text>

58. Про Загальнодержавну цільову соціальну програму «Питна вода України» на 2022 - 2026 роки»: проект Закону України. URL : <https://cutt.ly/s1VRqiO>

59. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 р. № 79. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text>.

60. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав.

1997 р. № 280/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua#Text>.

61. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення : Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-III#Text>

62. Про природні монополії : Закон України від 20.04.2000 р. №1682-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>

63. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

64. Про Стратегію та основні завдання підвищення ефективності роботи житлово-комунального господарства України від 23.07.2002 р. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/FIN544#Text>

65. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 978-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua#Text>.

66. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» / Переклад з англ.: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». Київ : Інтелсфера, 2000. 360 с.

67. Реформа муниципального водоснабжения и канализации в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии. Организация экономического сотрудничества и развития. Алматы: OECD, 2003. 74 с.

68. Рибачук В. Л. Формування механізму підвищення якості послуг житлово-комунального господарства в умовах конкурентного середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 83–88.

69. Ровенчак Т. Г., С. В. Шевчук С. В. Проблеми інноваційного розвитку житлово-комунального господарства. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/БМШ2016/paper/viewFile/1592/1293> .

70. Рубльов В.В. Особливості управління комунальними підприємствами у сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2017. № 2. С. 43–45.

71. Сич Н. А., Чепіга Т. М. Підходи до управління комунальним

майновим комплексом міста. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12SNAMKM.pdf>.

72. Стратегія галузі «Житлово-комунальне господарство» /Асоціація міст України. URL : <https://www.auc.org.ua/galuz/zhkg#strategy>.

73. Суть, склад та структура ЖКГ URL : https://life-prog.ru/ukr/1_8456_sut-sklad-ta-struktura-zhkg.html.

74. Твердь О. В. Проблеми залучення інвестицій в житлово-комунальне господарство та шляхи їх подолання. *Young Scientist*. 2017. № 3 (43). С. 855–859.

75. Тиханський В. В., Козиренко М. В. Удосконалення інформаційних систем моніторингу споживання житлово-комунальних послуг за допомогою хмарних технологій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 102–107.

76. Україна комунальна. URL : <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/nfografka-osnashhennja-lchilnikami-tepla-zhitlovih-budvel-ta-nezhitlovih-budvel-ukrajini-57023>.

77. Український центр водно-екологічних проблем. URL : <https://cleanwater.org.ua/tehnichnyj-stan-system-tsentralizovanoho-vodopostachannya-ta-vodovidvedennya>.

78. Утвенко В.В. Особливості нормативно-правового забезпечення управління житлово-комунальною сферою міст України органами місцевого самоврядування. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 5. С. 53–57.

79. Чанглі В.С. Дослідження зарубіжного досвіду реформування і розвитку житлово-комунального господарства. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2016. Т. 12. № 2. С. 75–82.

ДОДАТКИ

Додаток А

Нормативно-правові акти, що регулюють відносини в галузі житлово-комунального господарства України

Чинні законодавчі акти У країни	Структура
Кодекси	Житловий кодекс УРСР Кодекс про надра України Водний кодекс України
Закони	<p>«Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» № 2918-III від 10 січня 2002 р.;</p> <p>«Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-УТТТ від 2 березня 2015 р.;</p> <p>«Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» № 1540-УТТТ від 22 вересня 2016 р.;</p> <p>«Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» № 2119-VIII від 22 червня 2017 р.;</p> <p>«Про благоустрій населених пунктів» № 2807-ТУ від 6 вересня 2005 р.;</p> <p>«Про органи самоорганізації населення» № 2625-ТТТ від 11 липня 2001 р.;</p> <p>«Про місцеві державні адміністрації»;</p> <p>«Про місцеве самоврядування України»;</p> <p>«Про співробітництво територіальних громад»;</p> <p>«Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності»;</p> <p>«Про питну воду та питне водопостачання»;</p> <p>«Про Загальнодержавну цільову програму «Питна вода України» на 2011-2020 роки»;</p> <p>«Про природні монополії»;</p> <p>«Про теплопостачання»;</p> <p>«Про трубопровідний транспорт»;</p> <p>«Про енергозбереження»;</p> <p>«Про альтернативні види палива»;</p> <p>«Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу»;</p> <p>«Про приватизацію державного житлового фонду»;</p> <p>«Про житловий фонд соціального призначення»;</p> <p>«Про об'єднання співвласників багатоквартирних будинків»;</p> <p>«Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку»;</p> <p>«Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»;</p> <p>«Про реструктуризацію заборгованості з квартирної плати, плати за житлово-комунальні послуги, спожитий газ та електроенергію»;</p> <p>«Про реструктуризацію заборгованості за надані послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій і комунальні послуги, що утворилася станом на 1 грудня 2006 року»;</p> <p>«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку розрахунків за житлово-комунальні послуги»</p>

	<p>«Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій»;</p> <p>«Про ліцензування певних видів господарської діяльності»;</p> <p>«Про концесії»;</p> <p>«Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»;</p> <p>«Про благоустрій населених пунктів»;</p> <p>«Про відходи»;</p> <p>«Про поховання та похоронну справу»;</p> <p>«Про охорону навколишнього середовища»;</p> <p>«Про державне регулювання у сфері комунальних послуг»;</p> <p>«Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання»</p>
<p>Постанови Кабінету Міністрів</p>	<p>«Внесення змін в додаток постанови КМУ № 1548 від 25.12.1996 р. «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» № 394 від 07.06.2017 р.;</p> <p>«Про затвердження правил користування тепловою енергією» № 1198 від 03.10.2007 р.;</p> <p>«Про затвердження Правил надання послуг з вивезення побутових відходів» № 1070 від 10.12.2008 р.</p> <p>«Про затвердження Порядку проведення перерахунків розміру плати за надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення в разі ненадання їх або надання не в повному обсязі, зниження якості» № 151 від 17.02.2010 р.;</p> <p>«Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій і Типового договору про надання послуг з утримання будинків і споруд» № 529 від 20.05.2009 р. Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження схем санітарного очищення населених пунктів» № 57 від 23.03.2017 р.;</p> <p>Держжитлокомунгоспу «Про затвердження Примірного переліку послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій та послуг з ремонту приміщень будинків і споруд» № 150 від 10.08.2004 р., зареєстрований в Мін'юсті 21.08.2004 р. за № 1046/9645;</p> <p>Мінпаливенерго та Мінжитлокомунгоспу «Про затвердження Правил підготовки теплових господарств до опалювального періоду» № 620/378 від 10.12.2008 р., зареєстрований в Мін'юсті 31.12.2008 за № 172/16188;</p> <p>Держжитлокомунгоспу «Про затвердження Порядку визначення виконавця житлово-комунальних послуг у житловому фонді» № 60 від 25.04.2005 р., зареєстрований в Мін'юсті 19.05.2005 р. за № 541/10821; Міністерство охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарних правил і норм «Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання» № 383 від 23.12.1996 р., зареєстрований в Мін'юст 15.04.1997 р. за № 136/1940</p>

Накази	<p>Державний комітет України з питань житлово -комунального господарства «Про затвердження Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій» № 76 від 17.05.2005 р., зареєстрований в Мін'юсті 25.08.2005 р. за № 927/11207;</p> <p>Держжитлокомунгоспу «Про затвердження Примірного переліку послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій та послуг з ремонту приміщень, будинків, споруд» № 150 від 10.08.2004 р., зареєстрований в Мін'юсті 21.08.2004 р. за № 1046/9645;</p> <p>Міністерство будівництва, архітектури та житлово -комунального господарства України «Про затвердження Порядку відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання» № 4 від 22.11.2005 р., зареєстрований в Мін'юсті 09.12.2005 р. за № 1478/11758;</p> <p>Мінжитлокомунгоспу «Про затвердження Положення про порядок передачі</p>
Постанови	<p>Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з централізованого водопостачання та водовідведення» № 307 від 22.03.2017 р.</p>